

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Bakalářská práce

2019

Petra Märzová Blažková

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Bakalářská práce

Etnosociální procesy v českém pohraničí Nejdecko

Petra Märzová Blažková

Plzeň 2019

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Katedra antropologie

Studijní program Antropologie

Studijní obor Sociální a kulturní antropologie

Bakalářská práce

Etnocociální procesy v českém pohraničí Nejdecko

Petra Märzová Blažková

Vedoucí práce:

Doc. Ph.D. Petr Lozoviuk

Katedra antropologie

Fakulta filozofická Západočeské univerzity v Plzni

Plzeň 2019

Prohlašuji, že jsem práci zpracovala samostatně a použila jen uvedených pramenů a literatury.

Plzeň, duben 2019

.....

Chtěla bych tímto poděkovat panu Doc. Petru Lozoviukovi za cenné rady, trpělivost a čas, který mi věnoval při vedení této práce.

Obsah

1	ÚVOD	7
1.1	Cíl práce	8
1.2	Použité metody	8
2	TEORETICKÁ VÝCHODISKA	9
3	HISTORIE LOKALITY	12
3.1	Kolonizace krušných hor v pojetí místního historika Josefa Pilze ..	16
3.2	Demografické složení obyvatel a územní členění	18
4	POČÁTKY SOUŽITÍ ČECHŮ A NĚMCŮ NA NEJDECKU	20
4.1	Biografické vyprávění z perspektivy česky mluvících obyvatel Nejdku	21
4.2	Biografická vyprávění z perspektivy německy mluvících obyvatel Nejdku	24
5	OBDOBÍ PO ROCE 1945	28
5.1	Snaha o zaznamenání historie Nejdku odsunutým obyvatelstvem ..	29
5.1	Němci v Československu	31
6	ZTRACENÉ TRADICE	34
6.1	Velikonoce	34
6.2	Vánoční svátky	35
6.3	Májka	36

6.4 Oslavy dělnictva.....	36
6.5 Nejdecké jarmarky	37
6.6 Masopust (Fasching)	37
6.7 Pohřby.....	37
6.8 Nejdecké nářečí	38
7 OTEVŘENÍ HRANIC PO ROCE 1989 A SNAHA O NAROVNÁNÍ ČESKO NĚMECKÝCH VZTAHŮ	39
8 SNAHA O OBNOVENÍ HISTORICKÉ KONTINUITY KRAJE.	40
8.1 Krušnohorská hnutí a občanská sdružení.....	40
8.2 Znovuobjevené zvyky a společenský život v současném Nejdku	42
9 ZÁVĚR	43
10 SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY A PRAMENŮ	46
11 RESUMÉ	48
12 PŘÍLOHY	50

1 ÚVOD

Tématu česko-německých vztahů byla v minulosti věnována značná pozornost jak na akademické půdě, kde vzniklo například velice obsáhlé dílo T. Staňka a von Arburga (von Arburg, Staněk 2010) mapující a dokládající období odsunu českých Němců z pohraničí, tak mezi amatérskými historiky, žurnalisty a spisovateli. Hlavně v porevolučních 90. letech a na počátku nového tisíciletí nastala renesance v objevování historie zapomenutých koutů pohraničí. Pro jedny to byla romantická touha po odhalení tajemství zdejších ztracených míst, jiní bojovali za zveřejnění faktů o perzekuci odsunutého obyvatelstva a další část se snažila o oživení a narovnění česko-německých vztahů nebo přeshraniční spolupráce. Zájmu o tento problém pomohla také skutečnost, že zaniklé obce ležely v horských oblastech, nyní divoce zarostlých a působících velice dobrodružně, záhadně a drsně. Vyprávěly se příběhy o zakopaných pokladech, nebo municích či zbraních, které tu zanechalo původní německé obyvatelstvo.

V porevolučních 90. letech bylo otevřeno téma perzekuce německého obyvatelstva (Staněk 1996) a slovo dostali pamětníci, kteří tuto dobu zažili, aby se podělili o své životní příběhy (Wagnerová 2002). Vznikly sbírky historických příspěvků ze života bývalých obyvatel nyní již téměř zaniklých krušnohorských obcí Jelení, Chaloupky (Möckel 2005), Rolava a Přebuz, které v současnosti čítají několik málo domů. Ve stejném období byly natočeny dva celovečerní filmy: *Krev zmizelého*¹ a *Habermannův mlýn*², jejichž hlavním tématem byla rovněž perzekuce Německého obyvatelstva. Ve zmíněných filmech byla zobrazena problematika historických událostí v příhraničních oblastech Československa z nové perspektivy. Oproti minulým stereotypním představám o Němcích, kteří byli vesměs vnímáni jako přívrženci nacistické ideologie, zde byly daleko barvitěji vykresleny osobní charakterové vlastnosti Němců i Čechů, ale také okolnosti a události, které ovlivnily a formovaly jejich následné jednání. Politické

¹ Koprodukční film *Habermannův mlýn*, jehož režisér byl Juraj Herz, vznikl v roce 2010. Česko-Slovenská filmová databáze (online) <https://www.csfd.cz/film/256722-habermannuv-mlyn/prehled/> (shlédnuto 06.04.2019).

² Film *Krev zmizelého* byl natočen v roce 2005 režisérem Milanem Cieslarem (Česko-Slovenská filmová databáze (online) <https://www.csfd.cz/film/154054-krev-zmizeleho/prehled/> (shlédnuto 06. 04. 2019).

události obrátily jejich „obyčejné“ životy leckdy doslova naruby. Bylo to období, kdy idea a veřejný názor stál nad osobními hodnotami jedince. Zloba a zášť zastínila i mezilidské vztahy na osobní úrovni. Díky těmto filmovým a literárním dílům, které byly dostupné širší veřejnosti, nastal obrat v myšlení části naší společnosti, která si začala klást otázku, jaká byla skutečná realita válečného a poválečného období v pohraničí.

1.1 Cíl práce

Cílem mé kvalifikační práce je popis lokálních etno sociálních procesů a vývoje demografického složení obyvatelstva na západě Krušných hor v oblasti Nejdecka. Jedná se o region, ve kterém došlo po druhé světové válce k zásadní změně etnické skladby obyvatelstva v důsledku odsunu původního německého obyvatelstva a příchodu nového obyvatelstva z vnitrozemí Čech, ze Slovenska, Maďarska nebo Slezska. Ve své práci se pokusím objasnit, jak vnímali zdejší prostor německy i česky mluvící obyvatelé, a k jakým interakcím docházelo mezi Čechy a Němci v různých historických epochách. Z historických pramenů budu interpretovat místní meziválečné zvyky a tradice, které porovnáám s dnešním společenským a kulturním životem v Nejdku. Pozornost budu věnovat současným spolkům a občanským sdružením, které se věnují problematice česko-německých vztahů ve zdejší lokalitě.

1.2 Použité metody

Ve svém výzkumu jsem se orientovala jednak na historické prameny, a to hlavně na dobová periodika a místní kroniky, ale také na aktuální časopisy, noviny a knihy. Dále jsem čerpala z již zaznamenaných promluv pamětníků, které byly zachyceny v minulosti pro účely studia na portále „Paměť národa“³ nebo v

³ Paměť národa (online) <https://www.pametnaroda.cz/cs> (shlédnuto 12.03.2019).

dalších veřejně dostupných sbírkách. Dalším zdrojem pro mou práci jsou autobiografická vyprávění nejdeckých rodáků Franze Achtnera a Heinze Henische, kteří své životní paměti zaznamenali v knižní podobě. V jednom případě jsem provedla hloubkové autobiograficky orientované interview s Františkem S., jenž mi převyprávěl příběh své matky Rosy S., která se účastnila nedobrovolného poválečného odsunu, a po velkých problémech se vrátila zpět do své rodné vesnice Rudné. Z vlastního rodinného archivu jsem použila autobiografických záznamů Hilde D., která byla Němkou žijící po roce 1945 v Československu. Hodnotný zdroj informací jsem našla v periodiku „Neudeker Heimatbrief“, vydávaném německy mluvícími rodáky z Nejdku, žijícími od roku 1946 v Augsburgu. Jejich vzpomínky a příspěvky odkrývají velice podrobně jednu historickou etapu Nejdku a okolí. Tuto oblast výzkumu považuji za stěžejní část své práce. Materiál týkající se současnosti jsem získala vlastním zúčastněným i nezúčastněným pozorováním na rozličných kulturních akcích jmenovaného regionu. Vlastní bádání opírám z větší části o historické prameny a již zaznamenané promluvy vzhledem k tomu, že generace lidí, která byla vlastními aktéry válečného a poválečného období nežije, nebo jim jejich zdravotní stav neumožňuje uskutečnit rozhovor.

2 TEORETICKÁ VÝCHODISKA

Sandra Kreisslová se ve své práci zabývá problematikou konstrukce etnické identity a kolektivní paměti na základě sesbíraných biografických vyprávění českých Němců. Identitu chápe jako něco proměnlivého a nestálého. Konstruktivní proces biografického vyprávění sleduje paralelu procesu vytváření lidské identity, který provází aktéry po celý jejich život. Kvalitativní biografický výzkum pracuje s životopisnými daty (např. osobní deníky, rodinné kroniky) nebo s daty, které získá výzkumník prostřednictvím interview. Jednou z možností, jak získat potřebná data, je tzv. narativní interview. Tento model interview nám umožňuje porozumět chování aktéra z jeho vlastní perspektivy a je nám zdrojem informací o jeho vnitřním světě. Kvalitativně založený biografický

výzkum, pracující se subjektivními daty, není schopen poznat objektivní realitu, ale vede k porozumění významů, které sami jedinci přikládají objektům sociálního světa (Kreisslová 2013: 58-59).

Ve studiu nacionalismu lze vysledovat dvě hlavní konceptuální linie: primordialismus⁴ a modernismus. Zastánci přístupu primordialismu jsou přesvědčeni, že příslušnost k národu je přirozenou součástí lidských jedinců a národy mají velmi starobyklý původ. Národy tak mají z tohoto hlediska jednotnou kulturu, společný jazyk a historický nebo pokrevní původ. Naopak modernismus vychází z přesvědčení, že národy, včetně sdílené představy jejich reálné existence, jsou produktem specifických společenských a historických podmínek, které nastaly s příchodem modernity. Nacionalismus chápou modernisté jako politickou doktrínu směřující k vytvoření a ustavení národů, které jsou emancipovanými politickými jednotkami v národních státech. Jako zástupce modernistického přístupu můžeme uvést E. Gellnera, B. Andersona a E. Hobsbawma (Hirt 2007, 2).

Ernest Gellner píše: *„Je to nacionalismus, který plodí národy, a nikoli obráceně... Mrtvé jazyky lze oživovat, tradice vynalézat, zcela fiktivní původy lze obnovovat. Kultury, o kterých tvrdí, že je brání a oživuje, jsou často jeho vlastní vynálezy, nebo jsou až k nerozeznání přetvářeny“* (Gellner 1993: 67).

Ernest Gellner zdůrazňuje, že nacionalismus se zrodil jako odezva na industrializaci a odpoutání lidí od původních vazeb k rodu, náboženství a místním komunitám. Industrializace sebou přinesla větší mobilitu a přiměla lidi zapojit se do stále větších společenství, než tomu bylo dříve. Nacionalista je loajální k legislativě státu, který údajně představuje jeho národ. Národ je tedy abstraktním pojmem, protože existuje jen tehdy, pokud si člověk dokáže představit jeho existenci, nelze jej pozorovat přímo. Jak tvrdil Benedict Anderson, národ je „imaginární skupina“, která si díky existenci tisku dokáže osvojit stejné vědění i bez osobního kontaktu s autorem. Díky tomu je možné

⁴ Primordialistický – vztahující se k přesvědčení, že svět, některé jeho vztahy a jevy a jisté uspořádání záležitostí života a jeho vývoje existují a priori (online) <https://slovník-cizich-slov.abz.cz/web.php/slovo/primordialisticky> (shlédnuto 09.04.2019).

standardizovat jazyk a světový názor ve velkém měřítku, a proto je za těchto okolností nesmírně důležitá úloha vzdělávacího systému (citováno podle Eriksen 2008, 333).

Ernest Gellner zachycuje ve své knize „Nacionalismus“ jeden z možných scénářů přechodu prenationalistického společenství k plně nacionalistické podobě v Evropě. Prvním stádiem je „vídeňské uspořádání“, v kterém se snažili tehdejší mocnosti stabilizovat poměry a uspořádat Evropu po napoleonských válkách. Na tomto kongresu se při vytyčování hranic braly v úvahu zájmy dynastie, mocenská rovnováha, tradiční místní instituce, práva a výsady. Etnicita byla při Vídeňském kongresu v roce 1814 – 1815 ignorována. Nicméně vládcové opřeli svou centralizovanou moc o racionálně uspořádanou byrokracii, která byla jmenována z centra, nikoliv z lokálních mocenských pozic. Bylo potřeba mít jednotný jazyk, aby úředníci v rámci celé monarchie byli schopni komunikovat. Tímto jazykem se stala němčina. Pro životní vyhlídky jednotlivců tak bylo velmi významné, jakým jazykem mluví, zda ho ovládají a zda je jim snadno přístupný (Gellner 2003: 54-56).

Druhou vývojovou etapu nazval Gellner „Věk iredentismu⁵“. Jedná se o následujících sto let po Vídeňském kongresu, kdy se začíná formovat nacionální cítění v Evropě. Dochází k prvním pokusům o osamostatnění nebo o zlepšení politického vlivu. Tyto vzpoury a povstání byli relativně neúspěšné. Ovšem obrovské úspěchy si připsal nacionalismus v oblasti ideologie a literatury. Nacionalismus, který byl v roce 1815 ignorován, byl v roce 1914 přijímán většinou obyvatel Evropy jako samozřejmost (Gellner 2003, 57-60).

Třetím stádiem vzniku nacionalistického společenství v Evropě byla „Doba versailleská a wilsonovská“. Jedná se o období po první světové válce, kdy si rozdělávaly území po rozpadlém Rakousku-Uhersku jednotlivé národní státy. Úskalí bylo v tom, že princip národu na sebeurčení nebylo možné v etnicky komplikovaném uspořádání uplatnit nestranně. Vznikly tak nové státy s etnickými menšinami. Systém států, ustavený ve Versaille, ve jménu zásady

sebeurčení, byl velice křehký a vetchý (Gellner 2003, 60-61). Dalším stádiem v cestě od prenationalistického uspořádání k čistě nacionalistickým státům jsou „etnické čistky“. Nacionalistický princip vyžaduje, aby se politické a „etnické“ jednotky navzájem kryly. Jestliže znamená etnicita společnou kulturu, pak nacionalistický princip vyžaduje, aby každý, kdo se nachází uvnitř politické jednotky, patřil k téže kultuře, a aby se všichni členové této kultury nacházeli uvnitř politické jednotky (Gellner 2003, 62-63).

Posledním stádiem vzniku nacionalistického společenství v Evropě, které je patrné pro vyspělé průmyslové země, je „oslabení národního cítění“. Dalo by se říci, že se jednotlivé vyspělé země od sebe liší foneticky nikoliv sémanticky. Rozumíme tím, že různá slova zastupují stejné pojmy. Lidé, kteří mluví „stejnou řečí“, aniž by mluvili doslova stejným jazykem, mohou být schopni soužití a komunikace i v mobilní společnosti orientované na sémantickou práci. Fonetická různost bez sémantické různosti může vést k nižšímu napětí, zvláště když jsou lidé z pracovních důvodů bilingvní, nebo když je jeden jazyk jazykem pracovním. Toto oslabování etnického cítění lze vysledovat v západní a střední Evropě (Gellner 2003,62-65).

3 HISTORIE LOKALITY

Město Nejdek (Obr. č. 10, 11) leží v západních Krušných horách v údolí řeky Rolavy a ze tří stran je uzavřeno strmými kopci. Jeho nadmořská výška se pohybuje od 550 metrů do 650 metrů nad mořem. Na historické náměstí navazuje průmyslová část se třemi továrními komplexy: Vlnap a.s.⁶, WITTE Nejdek s.r.o.⁷ a Metalis s.r.o.⁸ Nejdek spadá správně pod Karlovarský kraj a od města Karlovy Vary je vzdáleno dvacet kilometrů.

⁵ Iredentismus je politickou ideologií usilující o připojení (anexe) části jiného státu s vlastní národností menšinou.

⁶ Vlnap a.s. (online) <https://www.vlnap.cz/> (shlédnuto 10.04.2019).

⁷ WITTE Nejdek spol. s r.o. (online) <https://www.witte-automotive.cz/> (shlédnuto 10.04.2019).

⁸ Metalis s.r.o. (online) <http://www.metalis.cz/> (shlédnuto 10.04.2019).

První zmínku o městu dokládá listina z 1. července 1340, kde je zmiňován majitel Nejdku Petr Plik. Město vděčí za svůj vznik, stejně jako další města a obce v Krušných horách, bohatým nalezištěm cínové rudy. Cín se nejprve rýžoval z řeky Rolavy, později došlo k jeho hlubinné těžbě (Pilz 2003: 24). Rudné hornictví přineslo Nejdku věhlas a v 16. století bylo uváděno jako horní město. Důlní činnost poznamenala třicetiletá válka v letech 1618-1648 a mnoho dolů bylo uzavřeno. V letech 1770-1771 zasáhla Nejdecko jedna z morových epidemií, při níž na nejdecké farnosti zemřelo kolem 2.000 osob. Po úpadku dolování v 17. století, nastalo pro místní obyvatele období chudoby. Obživou se jim stalo špatně placené tkalcovství a paličkování krajek (Andrš 2010: 7).

Obrat k lepšímu nastal až v 19. století, kdy se začal prudce rozvíjet zdejší průmysl: železárny, přádelny (Obr. č. 7) a papírna (Obr. č. 9). Rozmach průmyslové velkovýroby na konci 19. století vedl k zakládání různých vzdělávacích, odborářských a politických spolků. Zaměstnanci nejdeckých závodů byli kolem roku 1900 orientováni převážně sociálně-demokraticky (Burachovič 2012: 12). Ekonomickou situaci posílilo také vybudování železniční tratě v roce 1881, která spojovala Chodov s Nejdkem. Později v roce 1899 byl otevřen horský železniční úsek z Nejdku do Perninku, a dále pak do saského Johanngeorgenstadtu. Roku 1897 byla otevřena v blízkosti Nejdku rozhledna Pajndl⁹, která přivedla do Porolaví první turisty (Andrš 2005: 9). Krásy krušných hor začínali objevovat lidé z Čech i ciziny (Burachovič 2012: 12). Celkový rozvoj města zastavila první světová válka (Andrš 2005: 9). Mnoho mužů padlo na válečných bojištích po celé Evropě (Burachovič 2012: 12).

V návaznosti na poválečné politické dění v Evropě byla dne 29. října 1918 vyhlášena provincie Německé Čechy (Deutscheböhmen), jejíž součástí se stal také Nejdeček. Provincie byla správní oblastí nově vzniklého státního celku Německé Rakousko, který si dále nárokoval Dolní Rakousko včetně Německé

⁹ Pajndl je kamenná rozhledna postavená v letech 1895-1897 Nejdeckým krušnohorským spolkem (Neudeker Erzgebirgsverein) na Tisovském vrchu (Paindlberg) v nadmořské výšce 976,6 m. V roce 1908 byla u rozhledny otevřena stylová výletní restaurace. Byla oblíbeným výletním místem četných návštěvníků a vyznavačů lyžování nebo sáňkování. Po druhé světové válce přestala být udržována a chátrala. Znovu byla zrekonstruována v letech 1986-1987 (online) <http://turista.nejdek.cz/o-meste-1/pamatky/nejdecka-krizova-cesta/> (shlédnuto 03.03.2019).

jižní Moravy (Kreis Deutsch-Südmähren), Horní Rakousko včetně Šumavské župy (Böhmerwlad), Štýrsko, Korutansko, Tyrolsko, Vorarlbersko, Salcbursko a Sudetsko (Sudetenland) (Brügel 2006: 98-98). Krušnohorské obyvatelstvo podporovalo autonomní provincii Deutschböhmen a odmítalo vznik Československé republiky (Burachovič 2012: 12). Na přelomu října a listopadu se uskutečnilo jednání mezi zástupci Německých Čech, kterými byli R. Lodgman a J. Seliger, a zástupci československé politické scény. Národní československý výbor požadoval zánik nově vzniklých správních jednotek a nabízel zastoupení německé menšiny v orgánech nově vzniklého Československa. Zástupci Německého Rakouska návrh odmítli a své stanovisko odůvodnili vlastním právem na národní sebeurčení (Brügel 2006: 112-116). V polovině listopadu byly německé provincie obsazeny československými vojsky, která zde zavedla vlastní správu. Definitivní hranice Československé republiky byly stanoveny v mírové Versaillské smlouvě v roce 1919 (Beran 2009: 79-80). Oblast Nejdecka se tak stala součástí nově vzniklého Československa.

Po vzniku Československa začínali do města přicházet první Češi. Šlo hlavně o zaměstnance státní správy nebo učitele. V roce 1930 bylo v Nejdku celkem 9 042 obyvatel (z toho 269 Čechů a asi 50 Židů). Ve dvacátých letech došlo opět k oživení nejdeckého průmyslu a vznikaly nové pracovní příležitosti v přádelnách, železárnách a menších provozech. V roce 1930 pracovalo v průmyslu asi 70,2 % obyvatel, zatímco v zemědělství jen 8,9% obyvatel. V letech 1932 až 1933 zasáhla Nejdek světová hospodářská krize. Zdejší průmysl byl orientován na export spotřebního zboží, který byl krizí velice postižen. Mezi vývozní artikly zdejšího kraje patřila vlna, rukavice nebo paličkované krajky. V období světové hospodářské krize patřil Nejdecký politický okres k nejvíce postiženým regionům tehdejšího Československa (Andrš 2005: 7-8). Výroba v železárnách byla nejprve omezena, později úplně zastavena. Nezaměstnanost prudce rostla a zhoršovaly se životní podmínky obyvatel celého Krušnohoří. Uvádělo se, že nezaměstnaných bylo téměř padesát procent. Hospodářská krize vedla k rozdmýchání národnostních sporů mezi Čechy a Němci. V roce 1935 byla založena Sudetoněmecká strana, která měla za cíl hájit zájmy Němců v Čechách a získat pro ně úplnou autonomii (Burachovič 2012: 12).

V roce 1939 vypukla druhá světová válka a zdejší Sudety byly připojeny k Německé říši. V pohnutých předválečných dnech bylo nuceno oblast opustit menšinové české a židovské obyvatelstvo. Také komunisté a sociální demokraté utíkali nebo byli zatýkáni. V prvních letech druhé světové války nebyli v Nejdku žádní občané protektorátu Čech a Moravy. Ti začali přicházet až jako totálně nasazení v období války. V továrnách, které byly zčásti přeorientovány na zbrojní průmysl, pracovali, mimo místních obyvatel, také ruští, francouzští a polští zajatci (Andrš 2005: 7-8). Odvedení muži z Krušnohoří sloužili v Německém Wehrmachtu, poněkud na východní frontě, a mnoho tisíců jich ve válce padlo (Burachovič 2012: 12).

Po konci druhé světové války se uskutečnily v březnu až říjnu 1946 odsuny německého obyvatelstva (Andrš 2010:45-46). První vlna doosídlování byla zahájena v květnu 1945 a trvala čtyři měsíce. V prvních poválečných měsících se zde často střídali obyvatelé. Někteří z nich přicházeli pouze s cílem rychlého obohacení a jejich pobyt provázelo rabování a krádeže (Andrš 2010: 39-40).

V padesátých letech devatenáctého století se potýkal celý region s nedostatkem obyvatel. Domy pustly a mnoho jich bylo zbouráno. Nejvíce byly postiženy vesnice položené v těsném sousedství státních hranic. Zde byly domy demolovány po desítkách a některé obce byly srovnány se zemí. Jednalo se například o Chaloupky, Jelení, Milíře, Přebuz a Rolavu (Andrš 2010: 37). Mnoho chalup v odlehlejších oblastech bylo skoupeno rekreanty z Prahy, kteří zde trávili volný čas. Vzhledem k nedostatečnému doosídlení chyběly pracovní síly ve zdejším průmyslu. V Nejdeckých česárnách vlny tak pracovaly, mimo německých specialistů, Čechů, Řeků a Jugoslávců, také chovanky z převýchového nápravného zařízení nebo řádové sestry (Andrš 2010: 55). Další poválečná léta se nesla v duchu kolektivizace, znárodnování a pětiletok. Po roce 1989 to byla zpětná privatizace a snaha o podnikání.

V současné době má Nejdk 7.791 obyvatel a zachoval si ráz průmyslového města, do kterého dojíždí za prací mnoho pracujících ze širokého

okolí. V místních podnicích je zaměstnáno mj. mnoho agenturních dělníků ze zahraničí, například to jsou Bulhaři nebo Vietnamci. Práci nachází v závodech: Vlnap a.s., Witte Nejdek s.r.o. a Metalis s.r.o. První dva zmiňované podniky jsou v německém vlastnictví.

3.1 Kolonizace krušných hor v pojetí místního historika Josefa Pilze¹⁰

Josef Pilz začal vydávat své „*Geschichte der Stadt Neudek*“ v sešitové formě v roce 1911. V předmluvě k těmto sešitům zdůrazňuje, jak důležité je studium minulosti, které nám umožní pochopit přítomnost. Jak důležité je znát své předky, kteří usilovali o přežití, jak každá generace vykonala svůj díl kultivace společnosti a pak udělala místo dalším (Pilz 2003: 7-8). Druhé vydání knihy vyšlo v roce 1923, tedy již v době, kdy byl Nejdek součástí Československa. Toto druhé vydání bylo přepracováno a doplněno. V kapitole o kolonizaci předkládá čtenářům v té době velmi aktuální téma zabývající se původem tehdejšího německy mluvícího obyvatelstva Krušných hor. Zásadní otázka zněla, zda jsou místní obyvatelé přímými potomky Germánů, jejichž zbytky zde zůstali žít vedle Slovanů v šestém století, nebo se jedná o potomky kolonizační vlny, která započala ve dvanáctém století (Pilz 2003: 13-17). V této části kroniky nalézáme jeho potřebu obhajovat domovské právo místních Němců v tomto regionu.

Autor kroniky uvádí, že Slované přicházeli do úrodných oblastí řeky Ohře v šestém století našeho letopočtu, a využívali již zčásti zúrodněné oblasti po Keltech. Krušné hory však zůstaly vzhledem ke svým drsným podmínkám Slovanů neosídleny. Zbytky germánských kmenů zůstaly v horských lesích u

¹⁰ Josef Pilz byl významným občanem města Nejdku, který zasvětil větší část svého života historickému bádání o zdejší kraji. Vystudoval učitelský ústav v Chomutově, od roku 1900-1932 učil v Nejdku na chlapecké měšťanské škole, od roku 1928 byl jejím ředitelem. Od roku 1911-1941 byl spávcem Městského archivu v Nejdku, v letech 1908-1941 byl kronikářem města Nejdku. Politicky se angažoval za německé sociální demokraty, byl členem městské rady a v roce 1931 kandidoval na post starosty

zemských hranic. Josef Pilz předkládá čtenáři v té době aktuální polemiku mezi Dr. Wilhelmem Wostrým¹¹ a Prof. Dr. Berholdem Bretholzem¹², která byla vydána v prvním sešitu „*Mitteilungen des Vereines für Geschichte der Deutschen in Böhmen*“ (Zprávy společnosti pro dějiny Němců v Čechách) v roce 1922. Bertold Bretholz zastává názor, že dle politického a kulturního vývoje v Čechách a na Moravě od 9. do 12. století nelze považovat Němce za cizí kolonisty, kteří přišli masově ve 13. století. Dále vychází z názoru, že pokud nelze doložit z historických pramenů z období Přemyslovců hromadný příchod Němců do českých zemí, vyplývá z toho, že Němci byli po celou dobu starousedlíky. Wostry oponuje, že jestliže se Bretholzovi podaří doložit, že původní Germáni byli tak silným národem, který mohl být nositelem vývoje až na úroveň, kterou vidíme ve 13.-14. století, teprve poté bude kolonizační teorie překonána. Wostry uzavírá úvahy, dle Pilze, hezkými slovy: „*Jako lidé práce šli Němci na východ a jako takoví tam byli ceněni a vítáni. Byl to život plný práce, skvělý i proto, že to nebylo jen lopotné každodenní plahočení. Dokázali své oči pozvednout od lopaty, krumpáče a váhy vzhůru a přemýšlet o věčných otázkách lidstva. Je to duch, který šlechtí práci. A právě to je významné, že nejkrásnější květy německého ducha v Čechách ve středověku nesou znamení práce. Proto mohou Němci v Čechách před historií i současností klidně obstát při dotazu na svůj původ a domovský list, i když zde nebyli usídleni v době Markomanů, nýbrž pouze 700 nebo méně let. Je to práce, která člověku dává domovské právo na zemi, a je to také ona, která člověka k jejímu držení opravňuje* (Pilz 2003: 13-17).

Sám Pilz se přiklání ke kolonizační teorii a dokládá prostřednictvím dochovaných nářečí jednotlivé kolonizační vlny. První kolonisté přicházeli z Bavorska. Ti se usadili v sousedství Slovanů v oblastech podél řeky Ohře na úpatích hor. Další vlna kolonistů přišla ze Saska, Hesenska a Durynska, která

města. Sepsal dějiny Nejdku do roku 1923 v knize „*Geschichte der Stadt Neudek*“ (online) <http://turista.nejdek.cz/o-meste-1/vyznamne-osobnosti/pilz/> (shlédnuto 03.03.2019).

¹¹ Wilhelm Wostry (1877 – 1951) byl český historik na Německé univerzitě v Praze (online) <https://biblio.hiu.cas.cz/authorities/683> (shlédnuto 04.03.2019).

¹² Bertold Bretholz (1862 – 1936) byl německo-český historik, editor a archivář. Mezi obory jeho zájmu patřila Kosmova kronika česká (online) https://encyklopedie.brna.cz/home-mmb/?acc=profil_osobnosti&load=2059 (shlédnuto 04.03.2019).

obydlela výše položené Krušnohoří. Jednalo se převážně o horníky. V období Josefa Pilze bylo možné dle nářečí vysledovat hranice přistěhovaleckých vln. Od Lubů přes Kraslice k Nejdku a okolních svahů hor převažovalo ohersko-francké nářečí, od Saska přes Přebuz, Jelení, Horní Blatnou a dále pak krušnohorskodurynské nářečí“ (Pilz 2003: 16-17).

3.2 Demografické složení obyvatel a územní členění

První zmínku o počtu obyvatel můžeme nalézt v Historickém lexikonu obcí České republiky k roku 1869, kdy žilo v celém Nejdeckém okrese, který zahrnoval obce: Bernov, Fojtov, Lesík, Lužec, Nejdek, Oldřichov, Pozorka, Suchá, Tisová a Vysoká štola, 6724 obyvatel, z toho jen v Nejdku žilo 2865 obyvatel. V dalších letech můžeme sledovat stálý nárůst obyvatel a to až do roku 1930, kdy žilo v Nejdeckém okrese 14.883 osob, z toho ve městě Nejdek 9.042 osob. Od roku 1869, kdy žilo v Nejdeckém okrese 6.724 osob, se do roku 1910 počet německy mluvících obyvatel téměř zdvojnásobil na 11.958 osob (Tabulka č. 1). Počet domů se pohyboval v roce 1869 v Nejdeckém okrese kolem 875, do roku 1930 se zvýšil na 1.915 a v roce 1950 to již bylo 2.238 domů. Tento nárůst byl způsoben výstavbou panelového bytového fondu. Ovšem v roce 1960 byl zaznamenán prudký pokles na 1349 domů, jehož příčinou byly demolice nevyhovující zástavby (Tabulka č. 2); (Růžičková, Škrabal: 2006).

Zajímavostí je, že se v Nejdku v meziválečném období často opakovala příjmení i křestní jména. Z toho důvodu lidé používali k rodnému příjmení také dodatek specifikující konkrétní osobu, který se vztahoval k místu, odkud pocházela, k povolání nebo šlo jednoduše o přezdívku (Heimatbuch Landkreis Neudek 1978: 357- 360). Kurt Henisch zaznamenal následující přezdívky: *Pöhner-Pecher*, *Poderwin-Pecher*, *Hamotz-Pecher*, *Hanerisch-Pecher*, *Foua-Pecher*, *Domml- Pecher* atd. (Henisch 2000:27-29). Mezi nejčastější příjmení v meziválečném období patřila (číslo udává počet nositelů tohoto příjmení): 248 Pecher, 215 Ullmann, 128 Götz, 121 Sander, 120 Zettel, 115 Schreiber, 107

Fuchs, 107 Neudert, 102 Schlosser (Heimatbuch Landkreis Neudek 1978: 361);(Obr. č. 1).

Poválečná výměna obyvatelstva započala odsunem německého obyvatelstva v březnu až říjnu 1946. Sběrné středisko pro celý okres se nacházelo poblíž vlakového nádraží, v prostoru válečného zajateckého tábora. Celkem bylo z Nejdecka uskutečněno 20 transportů, které čítaly celkem 22.536 osob. Největší část německy mluvícího obyvatelstva našla nový domov v Bavorsku v oblasti Augsburgu a Mnichova, malá část v Hessensku. Odsunu se vyhnuli profesní specialisté, kteří měli zajistit obnovu hospodářského provozu ve zdejších továrnách, antifašisté (Andrš 2010: 45-47) a osoby ze smíšených manželství.

První vlna doosidlování byla zahájena v květnu 1945 a trvala čtyři měsíce. Vraceli se Češi, kteří zde žili před rokem 1938 a dále ti, kteří přicházeli z vlastních pohnutek. Lokality, ze kterých Češi přicházeli, byly: Nymbursko, Plzeňsko, Rokycansko, Praha, Rakovnicko, Kladensko, Berounsko, Příbramsko a Písecko (Andrš 2010: 39-40). Zemědělské usedlosti se osidlovali až později reemigranty z Horního Slezska, konkrétně z okolí Bedřichova Hradce a Petrovic. Tito příchozí neuměli česky, protože Horní Slezsko patřilo Německu i po roce 1921 (Andrš 2010:43).

V lednu 1946 žilo v nejdeckém správním okrese 3.686 obyvatel české, slovenské nebo jiné slovanské národnosti, v září 1946 to bylo 6.550 a v prosinci již 7.760 osob. Ještě v březnu 1947 žilo na Nejdecku 3.862 Němců (z toho 2.624 antifašistů a specialistů, 1.238 ostatních) a 8.652 Čechů a Slováků (Andrš 2010: 49). V srpnu 1949 žilo ve městě Nejdku celkem 5.953 osob, z toho 3.318 Čechů (55,7 %), 1.071 reemigrantů ze Slezska (18 %), 833 Slováků (14 %), 536 Němců (9%), 99 reemigrantů z Maďarska (1,7 %) a 96 cizinců (1,6 %) (Andrš 2010:43). Na Nejdecko se v dubnu 1946 přistěhovalo 50 mladistvých z Jugoslávie, v letech 1946 a 1947 vídeňští Češi, kteří obydleli část Fojtov, reemigranti z Rumunska, kteří našli nový domov v části Šindelová, dále pak slovenští Maďaři a volyňští Češi (Andrš 2010:43). Spolu s příchodem Slezských Němců se v Nejdku začínala

objevovat příjmení: Krejčí, Malý (Mally), Novák (Nowak), Radimerský, Střelec (Streletz) nebo Štěřík (Sterzik) (Andrš 2010:43).

K 1. 1. 2017 žilo v Nejdku 7.838 obyvatel. Dle údajů Českého statistického úřadu se v tomto roce narodilo 73 dětí a 97 osob zemřelo, přistěhovalo se 237 osob a vystěhovalo 260 osob (Pohyb obyvatelstva v obcích Karlovarského kraje 2017); (Tabulka č. 3). K datu 1. 1. 2018 žilo v Nejdku celkem 7.791 osob, z toho 3.877 mužů a 3.917 žen. Průměrný věk činil 43 let (Počet obyvatel-stav k 1. 1. 2018).

4 POČÁTKY SOUŽITÍ ČECHŮ A NĚMCŮ NA NEJDECKU

Území dnešního Nejdecka bylo po dlouhá staletí obýváno výhradně německojazyčným obyvatelstvem. Je příznačné, že na základě údajů ze sčítání obyvatelstva z roku 1910, se zde k české národnosti přihlásila jen jediná osoba (Andrš 2010: 7). Německé obyvatelstvo žilo bohatým kulturním životem, který je patrný z historických pramenů a dobových fotografií. Velice aktivní byla spolková činnost. Rodáci žijící nyní v německém Augsburgu uvádějí ve své knize „Heimatbuch Landkreis Neudek“, že v Nejdku působilo v průběhu času více jak 120 spolků, politických stran a sdružení. Bylo to několik pěveckých sborů, hudební kapely, různorodé sportovní kluby, Spolek esperanta (Obr. č. 8), ženské spolky, církevní spolky nebo Spolek pro ozdobné ptactvo a další. Občané navštěvovali mnohé hostince a výletní restaurace, místní koupaliště nebo Zoopark na Střeleckém vrchu (Götz, Pecher.1978: 361-364).

Počátky soužití Němců a Čechů na území Nejdeckého okresu můžeme vysledovat záhy po vyhlášení samostatného Československého státu v roce 1918. Češi byli povoláváni do těchto končin na posty státních úředníků: četníci, zaměstnanci drah, pošty nebo učitelé (Andrš 2010: 7). V roce 1919 zde byl založen odbor Národní jednotky severočeské (NJS), který měl v roce 1938 celkem 97 aktivních členů. NJS si kladla za cíl podporovat český živel v pohraničních oblastech, na území, které bylo z jejich pohledu poněmčené

(Andrš 2019: 22). Státní instituce se postupně počešťovaly. Stávající němečtí úředníci byli nuceni učit se český jazyk nebo byli penzionováni. V roce 1933 se stal prvním českým hejtmanem nejdeckého okresu Dr. Emilián Skramlík. Češi tak postupně převzali kontrolu nad poštovním úřadem, železniční stanicí a později také četnickou stanicí (Andrš 2019: 23-24). V roce 1930 žilo v Nejdku 269 Čechů z celkového počtu obyvatel 9 042 (Andrš 2005: 7-8).

4.1 Biografické vyprávění z perspektivy česky mluvících obyvatel Nejdku

Kronika české menšinové obecní školy v Nejdku začíná ve školním roce 1919/1918 slovy: *„Světová válka, jež vypukla v roce 1914, skončila tak, jak jistě nejméně očekávali krvežízniví Habsburkové a Hohenzollerové, kteří ji způsobili. Poraženo Německo i jeho druh ve zbrani Rakousko. Oba tito spojenci musili prositi za mír a uznati požadavky Čechoslováků. Tím nastal velkopamátný den převratu 28. říjen 1918, kdy shodili jsme staletá otrocká pouta, abychom osvobození vstoupili v rodinu samostatných národů. Vlast naše zvětšena o Slovensko stala se nezávislou republikou Československou“* (Pamětní kniha české školy obec. v Nýdku: 7-8). První Češi přicházeli na území Nejdku se silnou národní hrdostí, plni odhodlání bojovat za českou myšlenku. Z Pamětní knihy se dále dozvídáme, že 26. srpna 1919 se konala v hostinci Frosch v Nýdku¹³ veřejná schůze, na níž byl založen odbor Národní Jednoty Severočeské pro Nýdek a okolí. Dále se hovořilo o nutnosti zřídit českou školu. Tato skutečnost byla komentována místním německým tiskem (Neudeker Anzeiger), který záměr Čechů označil „atentátem na němečtí“. Česká menšina se proti pobuřujícímu článku ohradila a vznesla stížnost na kompetentní český úřad. V důsledku této stížnosti se autor článku písemně omluvil. V pamětní knize se v návaznosti na tento spor píše: *„... a již nebylo více útočeno na českou školu“*. Dne 13. října 1919 byla zřízena jednotřídní obecná škola v Nejdku (tamtéž: 10-11). V prosinci

¹³ Označení města Nýdek se používalo v meziválečných letech 1918-1938.

1919 se při zápisu do české školy přihlásilo 32 žáků. Dle příjmení zapsaných dětí se jednalo i o několik sourozenců z jedné rodiny. Autor zápisu v kronice se zmiňuje, že češtinu ovládaly pouze tři děti. Ostatní znaly jen několik málo slov i přesto, že jejich rodiče byli Češi, nebo alespoň jeden z nich se hlásil k české národnosti (tamtéž: 17). Jako příčinu špatné české jazykové vybavenosti dětí bylo označeno „odnárodňování“ za rakouské vlády a vyzdvižena byla důležitost zřízení české školy v pohraničí, která bude „zachraňovat děti před poněmčováním“ (tamtéž: 17). Nejdecká obecní česká škola byla podporována Národní Jednotou Severočeskou v Praze a Československou péčí o mládež. Po žádosti správce nejdecké české školy pana Pokorného, který poukazoval na to, že české děti nedostaly žádný příspěvek od místní německé Péče o mládež, na který měly nárok, obdržela česká škola dvě zásilky ošacení. Jednalo se o 22 párů obuvi, 22 zimních kabátů, 16 párů punčoch a 2 kalhoty (tamtéž: 19). Vzhledem k tomu, že do české školy bylo v tomto školním roce přihlášeno 32 žáků, více jak polovina obdržela ošacení. Tato skutečnost byla z německé strany přijímána s rozhořčením, neboť německé děti, kterých byla většina, neobdržely ošacení žádné. Pamětnice Hilde D. vzpomíná, že rozdávání zimních šatů českým dětem vnímali Němci jako nespravedlivé, neboť „opravdu“ chudé německé děti nedostaly nic (Hilde D.) Tento postoj německého obyvatelstva byl častý, neboť Češi měli daleko snazší vyjednávací pozici na Českých úřadech a tak i výraznější šanci na čerpání různých příspěvků apod.

Správce školy K. V. Pokorný pořádal pro šíření „českého ducha“ pravidelné přednášky týkající se české historie, např. „O životě a významu prezidenta T. G. Masaryka“, „O Mistru Janu Husovi“ (tamtéž: 20) nebo zorganizoval národní slavnost sázení lip svobody, při nichž vystupovaly české děti s národními tanci a zpěvy. (tamtéž: 34). Ve školním roce 1920/1921 docházelo do české obecné školy 52 žáků (tamtéž: 29). V tomto školním roce byl zahájen večerní kurs českého jazyka pro zřízence státní dráhy z Nejdku a okolí, kteří neovládali češtinu (tamtéž: 51).

Z kroniky české obecné školy se dozvídáme o události, týkající se jmenování komisařů pro sčítání lidu v Československé republice. Ze zápisu

vyplývá, že počet jmenovaných českých komisařů byl vyšší a neodpovídal poměru Čechů a Němců v Nejdku. Po protestu zdejších Němců byl počet českých komisařů snížen. Ti pak museli vrátit jmenovací dekret (tamtéž: 30).

Ve školním roce 1937/1938 fungovala v Nejdku jak česká obecná škola, tak i česká mateřská škola a česká měšťanská škola. Počet zapsaných dětí byl v tomto školním roce následující: mateřská škola - 31 dětí, obecná škola - 57 dětí a měšťanská škola - 57 dětí. V tomto roce byla do projekčního programu pro rok 1938 zařazena stavba nové české školy (tamtéž: 127). Německou obecní školu navštěvovalo téhož času 298 dětí, tj. pětikrát více dětí, než českou obecnou školu (Chronik der Knaben Volks- und Bürger-Schule in Neudek: 176).

Dne 28. května 1938 se konala oslava narozenin prezidenta E. Beneše. V Kronice české obecné školy se dočítáme, že se oslava velice vydařila, hlavně díky podpoře Sociálních demokratů. Na slavnosti zazněl dvojjazyčný projev. Česky promluvil ředitel české školy F. Rajman a německy školní inspektor Hirschmann (tamtéž: 123). Česká menšina vybuodovala v roce 1926 pomník Františka Palackého v Saifenhäusl, který byl již po pěti měsících poškozen německým obyvatelstvem. V Nejdku působil český dramatický kroužek (Andrš 2019: 22).

Jiří Horáček z Lešnic u Loun vypráví ve svých pamětech o období, kdy pracoval na nucených pracích v Nejdku. Byl do Nejdku nasazen jako pomocný dělník do truhlářské dílny v roce 1943. Pracovali zde s dalšími patnácti Čechy, ti byli zaměstnání u řezníků a pekařů. Chování zdejších Němců popisuje jako „vzpurné a nadřazené“ díky vítězstvím německých vojsk. Změna v chování Němců, dle Jiřího Horáčka, nastala po porážce u Stalingradu, které se účastnila mj. Chebská divize, v níž bojovalo mnoho mužů z Nejdku. Ti buď padli v boji, nebo skončili po Paulusově kapitulaci v ruském zajetí. Po těchto událostech se konala každou neděli prosebná procesí za padlé a zajaté na Křížovém vrchu (Kreuzgebirge)¹⁴ (Obr. č. 4, 5). Po dalších porážkách se podle Jiřího Horáčka

¹⁴ Křížová cesta v Nejdku (Obr. č. 4, 5) byla vybudována v letech 1851 – 1858 na západním svahu původně Střeleckého vrchu. Financována byla z dědictví majetné vdovy Anny Marie Häcklové za 28 tisíc zlatých vídeňské měny. Cesta je dlouhá 1600 m a v prudkém svahu překonává převýšení 110 m. Na

postoj Němců k Čechům změnil hlavně u starších, kteří tvrdili, že byli vždy proti Hitlerovi, ale byli nuceni ustoupit nátlaku ostatních. Nuceně nasazení Češi mohli na počátku svého pobytu v Nejdku navštěvovat všechny hostince, kavárny i biograf. Na konci roku 1943 byli vykázáni do jediného hostince u Neudertů. Často byli nuceně nasazení Češi vyslýcháni na „gestapu“ v Karlových Varech za nepovolený styk s Němkami nebo sabotáž či krádeže jídla. Svého zaměstnavatele a majitele truhlářské firmy popisuje Jiří Horáček takto: *„Majitel firmy Wenig nedělal celý den nic. Vedl totiž závod. Politicky byl sice umírněný, ale kde mohl, tam nás okrádal.“* (Sotolář: 5-9).

4.2 Biografická vyprávění z perspektivy německy mluvících obyvatel Nejdku

Ve vzpomínkách Franze Achtnera¹⁵ můžeme nalézt mnoho dobových reálií. Podrobně a s vtipným nadhledem popisuje jednotlivé nejdecké domy, známá místa, kde se lidé scházeli, místní známé osobnosti, zdejší slavnosti a svůj osobní každodenní život. Ze všech příspěvků je patrné jeho silné pouto ke zdejšímu městu a to i navzdory skutečnosti, že již od roku 1946 žije v Německu. Jeho popisy míst nebo krajiny jsou velice lyrické a poetické. Z pohledu vzájemné interakce Čechů a Němců můžeme v knize nalézt informaci o výuce českého jazyka na německé měšťanské škole. Vyučující českého jazyka byla žena - Češka, která mluvila německy bez cizího přízvuku. Žáci se nejprve učili počítat, konverzovat o počasí, o jídle, a dále zpívat české písničky. F. Achtner píše: *„Byl to pochod Františka Kmocha „Muziky, muziky“. Naši rodiče ho zpívali: „Vaclav die Stachelbeer, Vaclav mag kane mehr...“. Paní učitelce se to zpočátku líbilo,*

širokých terasovitých cestách je umístěno 14 kapliček. V roce 1860 byla na prvním zastavení postavena kaple Olivetské hory. V roce 1863 byla postavena kaple Božího hrobu na konci cesty. Na vrcholu Křížového vrchu byl umístěn sedmimetrový železný kříž s Ježíšem Kristem. Po roce 1945 začala křížová cesta pustnout a reliéfy v kapličkách byly zničeny nebo rozkradeny. Od roku 2000 – 2006 probíhala její částečná obnova a byla znovu vysvěcena plzeňským biskupem Msgre. Františkem Radkovským (online) <http://turista.nejdek.cz/o-meste-1/pamatky/nejdecka-krizova-cesta/> (shlédnuto 03.03.2019).

jak jsme zpívali, potom méně, a proto nás naučila písničku o jaru“ (Achtner 2013: 28). Franz Achtner popisuje také další učitele, mezi nimi řídícího učitele Bleilöba z nějž, podle autorových slov, vyzařoval klid a dobré rozpoložení. Díky své štíhlé urostlé postavě se podobal, v jeho dětských představách, tehdejšímu prezidentovi Tomáši G. Masarykovi, jehož obraz visel ve třídě. Z obou mužů vyzařovalo „něco otcovského“, co vzbuzovalo důvěru (Achtner 2013: 23).

S židovskými rodinami neměl pamětník Franz Achtner mnoho kontaktů. Jako dítě hrál fotbal s chlapcem Heinzem, jehož otec byl právník židovského původu. Pamětník Heinze popisuje jako dobře živeného a díky svému lepšímu původu mohl hrát v opravdovém brankářském dresu, což bylo pro ostatní chlapce zcela nedostupné. Dále se přátelil s Ernestem, který hrál stejně jako on na harmoniku. Ernestova matka byla Němka a otec Žid. Ernestova sestra se jmenovala Teresie. Obě děti byly pokřtěnými katolíky. Franz Achtner měl s Teresíí blízký přátelský vztah a trávili spolu mnoho času. V průběhu války však dostával stále častěji rady od německých přátel, že je přátelství s Teresíí nebezpečné, neboť je poloviční Židovka (Achtner 2012: 114-116).

Anita Donderer vzpomíná na odsun v červnu 1946, který zažila jako šestileté dítě. Téměř půl roku před odsunem byl jejím rodičům zabaven byt a museli se nastěhovat k prarodičům. Bydleli všichni v jedné místnosti, která sloužila jako ložnice a kuchyň. Někdy se stalo, že zůstaly otevřené dveře do jejich bývalého bytu a ona viděla, jak si s jejími hračkami hraje cizí dívka. Popisuje dále, jak museli mnoho věcí odevzdat ve sběrném „lágru“ na nejdeckém nádraží a poté cestovali v nákladním vagónu, kde seděli lidé na bednách a pytlích. Při zastávce byli všichni zasypáni přípravkem proti vším, a když dorazili do Aichachu, byli ubytováni v zemědělské škole. Po nějaké době byli rozděleni do různých okolních vesnic (Möckel 2012: 10-11).

¹⁵ Franz Achtner (1920 – 2011) se narodil v Nejdku a prožil zde prvních 25 let svého života. Po odsunu žil v německém Illertisen. Od roku 1976 do roku 1991 přispíval do krajanského časopisu Nuedeker Heimatbrief se svými vzpomínkami vztahujícími se k Nejdku (Michálek: 2013).

Heinz K. Henisch¹⁶ se narodil v Nejdku do židovské rodiny roku 1922. Jeho otec pracoval jako nejdecký advokát, maminka byla v domácnosti. Svě paměti sepsal na žádost své manželky, která ho přesvědčovala, že jeho vzpomínky mohou být pro ostatní velice důležitým sdělením (Henisch 2000:15). V úvodu svých pamětí uvádí říkanku, kterou často slyšával spolu s posměchem od místních obyvatel:

<i>Ich bin ein Advokat,</i>	<i>Já jsem ten advokát</i>
<i>Das Krumme mach ich grad</i>	<i>co křivé rovná rád.</i>
<i>Das Grade mach ich krumm,</i>	<i>To rovné potom zakřívím</i>
<i>Dann dreh ich´s wieder um</i>	<i>a pak to zase obrátím</i>
<i>Dann mach ich´s wieder grad</i>	<i>Narovnávám rád,</i>
<i>Ich bin ein Advokat</i>	<i>Jsem přece advokát.</i>

Sám autor píše, že říkanka zcela vystihuje postoj nejdeckých obyvatel, který zaujímali k právníkům (Henisch 2000: 17-18). Přestože se těšil Henischův otec výborné pověsti pro svou odbornost, maloměstská společnost ho mezi sebe nikdy zcela nepřijala. Nenavštěvoval místní hostince, fotbalové zápasy, pěvecké sbory nebo amatérská divadla a nenaučil se nikdy místní dialekt. „*Nikdo se nad tím nepohoršoval, ale mně nebylo zapomenuto, že jsem syn přivandrovalce* („*Der is holt a Zougraster*“). *Když o tom přemýšlím, byl jsem jím po celý život*“ (Henisch 2000: 24). Nebyla to tedy národní příslušnost, která stála mezi místními, převážně lidmi dělnického původu a rodinou Henischů, ale spíše společenské postavení.

V dětském věku se Kurt Henisch věnoval fotbalu a jako dospívající byl dále velkým fanouškem tohoto sportu. K této tématice píše: „*Sport, jako vše ostatní v Nejdku, byl praktikován podle politických zásad. Bylo nemyslitelné, aby*

¹⁶ Profesor Kurt Heinz Henisch (21. 4. 1922 – 21. 3. 2006) byl nejdecký rodák a vědec světového formátu. Dětství a mládí prožil Heinz Kurt Henisch v Nejdku v rodině váženého právníka. V listopadu 1938 rodina Henischů z politických a rasových důvodů emigrovala do Anglie. Navštěvoval univerzitu v Bristolu a později se věnoval výzkumu polovodičů. Stál u počátků tranzistoru. V roce 1949 obhájil doktorát v tomto oboru a stal se profesorem fyziky. Na americké univerzitě se začal intenzívně věnovat kromě fyziky i historii fotografie a založil ji tam jako nový studijní obor. V dnešním Nejdku se stal profesor Henisch známým svou knihou vzpomínek na nejdecké dětství a mládí „*První tanec v Karlových Varech*“. Život na západě po emigraci z Československa popsal v knize „*Tančírna Západ*“ a své působení v akademickém prostředí v knize „*Plahočení v hájích*“. Po jeho smrti byla část jeho popela vyspána do rozptylové louky na nejdeckém hřbitově. Dne 16. června 2007 mu byla na jeho rodném domu odhalena pamětní deska (<http://www.znkr.cz/clanek/566-profesor-heinz-kurt-henisch/> ze dne 14. 3. 2019).

lidé různého přesvědčení spolu navzájem hráli neškodné hry. Byla zde socialistická liga (chudá) a občanská pravicová liga (lépe situovaná)“ (Henisch 2000: 34). Mládež hrála na Matteottim¹⁷ hřišti. Sám Henisch se v souvislosti s fotbalem popisuje bez talentu, ale ve výhodném postavení, protože vlastnil míč. Dále vypráví příběh svého kamaráda Pepiho, s kterým hráli fotbal. Pepi se stal později členem Nacistické mládežnické organizace a ve válce byl sestřelen Rusy jako nacistický stíhač. Jeho otec, který byl těžce raněn v první světové válce, ale podařilo se mu uzdravit, se z ran z druhé světové války, způsobených ztrátou jediného syna, nikdy nevzpamatoval. Zemřel v Německu jako zlomený člověk (Henisch 2000: 37).

Totožně jako Franz Achtner popisuje také Kurt Henisch Nejdek jako velice hezké město. Označuje ho dokonce za „*Krásný a mírumilovný*.“ Zmiňuje hluboké údolí, malebné zelené kopce, řeku Rolavu, středověkou věž, dokonce tovární sirény, které zní hlasitě a panovačně, ale ke zdejšímu životu neodmyslitelně patří. Svou pozornost věnuje žebrákům, kteří přicházeli vždy o pátcích do města a obcházeli domy. Odhadoval, že jejich počet mohl činit něco přes stovku (Henisch 2000: 27-29).

V části své knihy, kde se věnuje historii Nejdku, se zmiňuje o příchodu první židovské rodiny v čele s Herschmannem Steinem, který koupil místní mlýn. Tento mlýn nesl označení „Židovský“ ještě sto let po tom, co se změnil jeho vlastník (Henisch 2000: 29). Popisuje dále proces počest'ování německých názvů obcí po vzniku Československa, kdy se z Neudek stal Nejdek a z Tüppelsgrün Děpoltovice. Vzpomíná, že v jeho posledním českém pase měl zapsáno jméno Hynek namísto Heinze, protože se českému úředníkovi zdálo jeho jméno příliš německé, a proto nepřístojné (Henisch 2000: 30).

V židovské rodině advokáta Henische se vyvěšovala dvakrát do roka státní vlajka. Prvním významným dnem byly narozeniny prezidenta T. G. Masaryka a druhým bylo výročí vzniku Československého státu. Pro socialisticky založený advokát Henisch chápal tento akt jako projev vlastenectví, ale také jako projev

¹⁷ Giacomo Matteotti byl italský socialista, který byl zavražděn Mussoliniho muži v roce 1924.

odporu proti pravicovým německým separatistům. Oproti tomu pro pana Aunerta (německý podnájemník rodiny Henischů), který jim každoročně vlajku chodil umisťovat do držáku, to byl zároveň ústupek vůči svému domácímu, ale také akt zrady sudetoněmeckých zájmů. Proto chodil pan Aunert většinou vlajku tajně brzy ráno nebo pozdě večer, aby ho nikdo neviděl (Henisch 2000: 45).

V návaznosti na svůj židovský původ Kurt Henisch líčí, jak byli Židé ve stále se vyostřujících předválečných létech nenáviděni mezi Čechy, protože mluvili většinou německy. Dokonce i na zdi skromného penzionu v pražském předměstí se objevily nápisy: „Židi ven!“ (Henisch 2000: 39-40). Po svém prvním návratu do Nejdku, po dvaceti osmi letech, Henisch píše: „Až do dneška si pamatuji každý dům a každé nároží, pokud nebyly změněny“. Po návratu v devadesátých letech vypadal jejich bývalý dům šedivě a měl oprýskanou omítku (Henisch 2000: 20).

5 OBDOBÍ PO ROCE 1945

Bývalí obyvatelé Nejdku, kteří byli nuceni nedobrovolně odejít ze svých domovů, vztahují své vzpomínky hlavně k Nejdku jako ke svému rodišti, kde prožili své dětství, ke krásám kraje (Obr. č. 6), k významným církevním obřadům jako bylo biřmování, svatby nebo pohřby. Dále můžeme v jejich vyprávění najít informace o Křížové cestě a Zooparku (Obr. č. 2, 3), což byla pro místní velice významná místa. Píší také o místních tradicích nebo společenských událostech. Velice často vzpomínají na své mrtvé a těžce nesou skutečnost, že nemohou uctít jejich památku péčí o rodinné hroby. K rodičům a předkům, kteří vybuodovali vše, co jim bylo tak důvěrně známé, chovali a chovají velkou úctu. I přes to, že zde byl život velmi těžký, přesto ho milovali a i přes měnící se politickou situaci měli na svůj domov krásné vzpomínky.

5.1. Snaha o zaznamenání historie Nejdku odsunutým obyvatelstvem

V roce 1948 po vzoru již běžících dopisů svému rodišti také krajané z Nejdecka, odsunutí do Německa, apelují prvním dopisem na své rodné sestry a bratry, aby nezapomněli na svůj rodný kraj. Autor prvního příspěvku vyzývá bývalé obyvatele Nejdku a okolí k vzájemnému navázání kontaktů a zajištění toho, aby jejich společná nejdecká historie nezapadla v zapomnění. Dopis žádá krajany rozptýlené na různých místech o jejich původní nejdeckou adresu a nynější současnou adresu v azylové zemi, aby bylo možné navázat další spolupráci. V prvním vydání tohoto dopisu je plánováno setkání odsunutých „Nejdečáků“ v Nürnbergu, kterého se mělo účastnit cca 300 osob (Möder 1948: 1). Vzniklo tak první číslo pravidelně vydávaných exilových novin „Neudeker Heimatbrief“¹⁸

V druhém čísle vycházejí požadované adresy, pozvánky na nadcházející akce, informace o úmrtích atd. V druhém čísle nalézáme informaci o tom, v jakém stavu se nyní nacházejí Karlovy Vary: „...kdysi vyhlášené lázně, kde zněla klasická hudba, nyní zde hraje polka a prodávají se kyselé okurky. Tam, kde měli dříve slovo Liszt a Wagner je nyní pivnice.“ (Neudeker Heimatbrief 1948(2): 6). Za velice důležité považovali bývalí obyvatelé Nejdku, že jsou zaopatřeny jejich rodinné hroby na nejdeckém hřbitově (Neudeker Heimatbrief 1948(3): 1). Od roku 1976 pravidelně přispíval do „Neudeker Heimatsbrief“ také Franz Achtner, který vydal později své jednotlivé příspěvky v ucelené knize. Jeho články byly čtenáři Neudeker Heimatsbrief velice oblíbeny a komentovány.

Dalším krokem, který učinili krajané z Nejdecka, nyní žijící v Německu, bylo sepsání a vydání vzpomínkové knihy „Heimatbuch Landkreis Neudek“¹⁹. V této knize shromáždil spolek autorů historická data vztahující se k jejich rodišti tak, aby byla zachována pro další generace. Jak píše, kniha byla vydána k 10. výročí prvního setkání rodáků v Augsburgu, 32 let po vyhoštění z domova, 30 let

¹⁸ Neudeker Heimatbrief (online) <http://www.znkr.cz/fotogalerie/album/323-neudeker-heimatbrief-1948-1997-/> (shlédnuto 10.04.2019).

¹⁹ Heimatbuch Landkreis Neudek (online) <http://www.znkr.cz/fotogalerie/album/173-heimatbuch-landkreis-neudeck/> (shlédnuto 10.04.2019).

po vydání prvního čísla „Neudeker Heimatsbrief“, 26 let po založení první skupiny rodáku „Glück auf“ v Göggingenu, 26 let po prvním velkém setkání rodáků v Fürth/Bayern, 24 let od převzetí patronátu města Göggingen/Ausbürg nad městem a okresem Neudek, 24 let po slavnostním odhalení památníku v Göggingenu a 9 let po otevření krajanského muzea v Göggingenu. Kniha byla vydána jako připomínka na mrtvé v jejich domovině, kteří umírali ve válce 1914-1918, v boji za sebeurčení, v německých koncentračních táborech, ve válce v roce 1939-1945, v českých koncentračních táborech a při vyhoštění ze své vlasti (Heimatbuch Landkreis Neudek 1978: 13).

Krajanský spolek založil v roce 1969 muzeum „Heimatmuseum für Stadt und Landkreis Neudek“ v Göggingenu, které dokumentuje historii regionu Neudek. Muzeum čítá více než 3000 exponátů. Jedná se o kroje, domácí potřeby, náboženské předměty, ukázky lidového umění a řemesel. Více jak 5000 fotografií umožňuje pohled do ekonomického i kulturního života německých občanů Nejdku od roku 1880 až do jejich vyhoštění v roce 1945. Součástí expozice je model města, barevná skleněná vitráž z rozhledny Pajndl, paličkové krajky a další.²⁰

Po otevření hranic v roce 1989, se mohli bývalí obyvatelé znovu podívat do své vlasti. Setkání s realitou nebylo vždy snadné. Po dobu uzavření hranic měli leckdy své vzpomínky idealizované a poetické. V porevolučních letech se jim odkryl pohled na město, které bylo v zanedbaném stavu. Komunistický režim a absence vazby na předešlé generace, které by předávaly zkušenosti s životem v této drsné krajině, nebo morální povinnost hmotné statky zhodnocovat, zde zanechaly své stopy.

²⁰ Heimatmuseum für Stadt und Landkreis Neudek (online) https://de.wikipedia.org/wiki/Heimatmuseum_f%C3%BCr_Stadt_und_Landkreis_Neudek (shlédnuto 31.03.2019). Heimatmuseum Stadt und Landkreis Neudek in Aubsburg (online) <https://www.youtube.com/watch?v=9JoNALuqEMw> (shlédnuto 03.03.2019).

5.1 Němci v Československu

Část původního německého obyvatelstva směla po roce 1946 zůstat ve svém rodném městě, neboť se jednalo o antifašisty nebo, a to bylo častější, o specialisty, kteří měli zajistit provoz ve zdejších závodech. Dále se jednalo o osoby z národnostně smíšených rodin. Šlo většinou o ženy všech věkových kategorií, děti a staré muže, protože mnoho mužů v produktivním věku padlo ve válce.

Paní Berta R. byla jednou z německy mluvících, kteří zůstali po konci druhé světové války v Československu. Pochází z Týna u Sokolova a v roce 1951 se vdala a přestěhovala do Nejdku. Mezi Němci je známá svou hrou na citeru a zpíváním starých lidových německých písní. Paní Berta R. vypráví o svých pocitech, které ji provázely, když zůstala se svou rodinou sama mezi cizími lidmi a všichni, které dobře znala, byli pryč. Popisuje, co cítila, když se stala náhle národnostní menšinou: „*Všichni byli pryč a my tu zůstali sami. Byli jsme na sebe zvyklí a najednou bylo ticho. Pocit cizího ve vlasti byl strašný. Nic už nebylo naše*“ (Linder 2013). Ženy německé národnosti uzavírali často smíšené manželství s Čechy. Bylo tomu tak i u paní Berty R., která v té době neuměla vůbec česky. I přesto si se svým budoucím manželem dokázali porozumět.

S dalšími citeristkami začala v polovině padesátých let v Nejdku a okolí koncertovat. Jejich vystoupení využívala komunistická strana k agitační činnosti mezi německy mluvícím obyvatelstvem. Vystoupení citeristek mělo být lákadlem pro místní Němce. Tyto společenské večery začínaly projevem o přátelství se Sovětským svazem, následovaly budovatelské písně, poté klasická hudba a nakonec přišly na řadu německé lidové písně, na které Němci celou dobu čekali (Linder 2013).

Další ženou, která sdílela podobný osud s paní Růžičkovou, byla paní Hilde D., která prožila válku jako patnáctiletá až dvacetiletá dívka. Narodila se v Nejdku v roce 1924, žila se svým otcem, který pracoval jako mistr v místních přádelnách vlny a matkou, která byla v domácnosti a přivydělávala si paličkováním krajek. Hilde D. vyprávěla o tom, že za druhé světové války ztratila

své tři bratrance a oba strýce. Jejího otec nebyl do války povolán, neboť byl starý. Po roce 1946 pracoval otec do velice vysokého věku v přádelnách jako specialista. Sama paní Hilde D. popisuje válečné období z pohledu dospívající dívky, která si i přes politickou situaci užívala života. Jezdila s kamarádkami pravidelně tančit do Karlových Varů, v létě se jezdily koupat do Nové Role, flirtovaly s chlapci, kterých ale nebylo mnoho, protože většina z nich byla odvedena do války. Často navštěvovala se svými přáteli nejdecký Zoopark na Křížovém vrchu. V roce 1947 se narodil paní Hilde D. syn Petr, jehož otcem byl ruský pilot, který byl za války zajatcem ve zdejším pracovním táboře. Později se vrátil zpět do Ruska a paní Hilde D. zůstala v Československu se svým malým synem a starými rodiči sama. O něco později poznala Čecha, který přišel do pohraničí jako četník. Uzavřeli manželství a on si osvojil malého Petra. Paní Hilde D. nesla velice těžce komunistický režim a odloučení od svých známých a přátel, kteří byli vyhoštěni. Nicméně s nimi udržovala písemný kontakt. Těžké pro ni bylo také chodit kolem chátrajících domů, zničené Křížové cesty, zdevastovaného Zooparku a chátrajícího kostela (archiv autorky)²¹.

Rosa S. se narodila v roce 1922 v Rudném²² (Trinkseifen). Otec byl prodavačem v místním konsumu. Své dětství popisuje jako nádherné. Vzpomíná na to, jak se v každé hospodě zpívalo a bylo veselo, v každé chalupě se paličkovalo a při tom se vyprávělo. Na 1. máje se pořádaly na fotbalovém hřišti lampiónové průvody, hrálo se tam divadlo, cvičilo se a vystupovala zde místní kapela. Státní hymnu zpívali v němčině a její slova zněla: *Wo ist mein Heim, mein Vaterland? Wo durch Weisen Bäche brausen. Wo auf Felsen Wälder sausen. Wo ein Eden uns entzückt. Wenn der Lenz die Fluren schmückt. Dieses Land, so schön vor allen. Böhmen ist mein Heimatland. Böhmen ist mein Heimatland* (Janoušek 2006).

Z jejích známých nechtěl nikdo do války, ale neměli na výběr, protože by je zastřelili. Z obce Rudné bylo odvedeno do koncentračního tábora 20 osob. Polovina mladých fotbalistů z vesnice zemřela ve válce. Její bratr skončil

²¹ Z vyprávění paní Hilde Doubravské (soukromý archiv autorky).

v ruském zajetí a vrátil se až v srpnu 1948. Byl to jeho nejhezčí den života. V únoru a březnu 1946 došlo k odsunu. První odcházeli komunisté, kteří byli dopraveni do východního Německa. V dubnu odjížděli první lidé na západ. Každý obdržel písemně vyznění, že je povinen dostavit se druhý den s 50 kg osobních věcí na sběrné místo v Nejdku. Převáženi byli v nákladních vagoncích. Staří lidé plakali, že nechtějí pryč ze svého bydliště. Leckdy to bylo poprvé, kdy byli takto daleko od svých domovů, protože celý svůj život neopustili vesnici. Pro ně bylo Německo cizí zemí.

Rosa S. přijela do Augsburgu v září 1946. Tři čtvrtiny města byly rozbombardované, zatímco Nejdecko bylo válkou téměř nepoznamenáno. Pamětnice říká: *“No jo, neměli radost z nás, oni mysleli, že jsme cikáni, i když jsme nebyli cikány, ale oni si to mysleli. Protože oni řekli: „Kdybyste za něco stáli, zůstali byste doma.“ To byl jejich názor.“* (Janoušek 2006).

Paní Rose S. z německého Augsburgu v prosinci téhož roku utekla a vrátila se potají zpět do Rudného za svým partnerem české národnosti. Nějakou dobu se schovávala ve svém domě a nikdo z místních o její přítomnosti nevěděl. Vše se změnilo, když otěhotněla a kvůli přicházejícímu porodu byla nucena vyhledat Červený kříž. Byla nahlášena na české úřady a po návratu z porodnice je několikrát týdně kontrolovala policie. Na zelený čtvrtek byla i s dítětem odvezena na státní hranice a vyhoštěna. Její partner byl mnohokrát na ministerstvu v Praze, psal žádosti na prezidenta, aby dostala jeho partnerka povolení k pobytu. Celou situaci nakonec vyřešili sňatkem v zastoupení. V květnu 1951 se mohla paní Rosa S. vrátit zpět do Čech ke svému manželovi. Synovi Františkovi bylo 4,5 roku a tatínka znal jen z fotografie na nočním stolku (Janoušek 2006).

Rosa S. popisuje také nově příchozí, kteří začali postupně obydlovat zdejší chalupy po odsunutých Němcích. V domech zůstalo veškeré vybavení – nábytek, prádlo, sklo a porcelán. Protože se jednalo o vesnice, zůstalo zde také mnoho hospodářských zvířat. Nově příchozí vše ničili, protože se báli, že když to jsou věci po Němcích, mohli by jim uškodit. Například hrnečky vyhazovali oknem ven

²² Rudné, německy Trinksaißen je vesnice vzdálená od Nejdku 4 km, ve které žilo v roce 2011 trvale 213

a dobytek poráželi. Paní Severová říká, že si po jejím návratu z Německa žili v klidu a nestarali se o to, co se děje kolem nich (Janoušek 2006).

6 ZTRACENÉ TRADICE

6.1 Velikonoce

V období Velikonoc se očištěné a vyvařené plechovky od ryb naplnily pilinami, zasel se do nich oves, zalily se a daly na trubky odvádějící kouř z kamen, aby byly v teple. Každé dítě mělo vlastní plechovku a sledovalo, kdy mu začne oves klíčit. Stalo se tak po čtyřech až pěti dnech. Pro děti byl největším velikonočním svátkem zelený čtvrtek. To chodil velikonoční zajíček. Ráno nacházely na okenním parapetu ozdobené plechovky krepovým papírem, v zeleném ovsu stál lepenkový zajíček, na zádech měl nůšku s cukrovými vajíčky a kolem byla posázená obarvená vajíčka. Poté chodily děti koledovat s řehtačkou po krámcích na náměstí. Domů si přinesly vykoledované drobnosti, např. listy do zápisníků, omalovánky, vystřihovánky, reklamy a malé množství bonbónů. Nejvíce byla ceněna obarvená vejce, kterých bylo poskrovnu. Brzy odpoledne se chodilo koledovat ještě po selských staveních v okolí Nejdku. Tam dostávaly děti více barvených vajíček. Na bílou sobotu večer se chodilo do kostela, kde byl vystaven boží hrob. Jakmile začaly bít zvony, znamenalo to, že Spasitel vstal z mrtvých. Městem procházelo církevní procesí. Po skončení slavnosti, v pozdních večerních hodinách, se ještě postávalo se známými, klábosilo se a přálo se vše nejlepší do nadcházejících svátečních dnů (Achtner 2012: 33-34).

V Rudném se dle vzpomínek paní Margit K. chodívalo na koledu na Zelený čtvrtek. Hlas zvonů nahradily v ten den řehtačky a klapačky, se kterými obcházeli mladí chlapci vesnici, a koledovali vajíčka, která se barvila přírodními barvami. Hlavně cibulovými slupkami, nebo se na vajíčko připevnil čerstvě vyrašený lístek, který se při barvení na vajíčko obtiskl. Umělé barvy se

nepoužívaly, protože vajíčka se dávala slepicím jako cenný zdroj vápníku (Kosíková B. 2012: 6).

6.2 Vánoční svátky

Vánoční svátky začínaly v době adventu. K dětem chodil Mikuláš s čertem. Po tom, co děti přiznaly veškeré své neplechy a slíbily, že budou hodné, dostaly pytlík s perníkem, ořechy, jablky, fíky, čokoládou nebo také s uhlím a bramborami. Další možností bylo, že se věšela punčocha na kliku, a když zazněl zvoneček, znamenalo to, že už bylo naděleno. V domě voněly františky od podomních prodejců. Každý rok se nakládala treska. Ta byla naporcována na malé kousky a vložena do vody v hliněném hrnci. Přikryla se dřevěným poklopem a zatížila kamenem. Nevábně to vonělo, proto byl hrnec uložen u záchodu. Tradičně se pekla vánoční štola. Ingredience na ni se shromažďovaly několik týdnů předem. Těsto se připravovalo doma, ale štola se poté odvezla na saních k pekaři, kde se upekla. Stromeček se zdobil na Štědrý den skleněnými ozdobami, konfetami, pozlacenými ořechy a bílými svíčkami. Na štědrovečerním stole se dbalo o to, aby bylo sedmero pokrmů. Podávala se bramborová kaše, pečená treska, slazené sušené ovoce nakládané v rumu, máčená houska v mléce, hrachová polévka se smaženou houskou, na talíři byla nakrájená štola a k ní uvařený grog, připravený na pozdní večer. Po večeři nacházely děti pod stromečkem dárky od Ježíška. Mohli to být sáňky, lyže, vláčky, nový svetr, ponožky, brusle šlajfký, čepice nebo rukavice. Po večeři se chodilo na půlnoční bohoslužbu do katolického kostela (Achtner 2012:93-96).

Rodina Henischů byla sice židovského původu, ale vyznáním byli ateisté. Slavili křesťanské Vánoce, což maminka zdůvodňovala tím, že to dělají kvůli katolickým služkám, ve skutečnosti to bylo kvůli tomu, že se jim vánoční zvyky líbily (Henisch 2000: 56-58).

6.3 Májka

Každoročně se konaly v nejdeckých hostincích taneční zábavy pod májkou. Slavnost vycházela ze starého germánského zvyku vítání jara. V sále restaurace se seřadily tři páry tanečníků a vydaly se za doprovodu hudby k májce. Vpředu šlo šest vyhrávajících muzikantů, za nimi rozjařený dav. Páry tanečníků nastupovaly dle pořadí pod májku, nejprve dostal pivo mládenec, ten se napil, poté dal napít své partnerce a začali tancovat. Stejně se postupovalo u druhého a třetího páru. Poté byla na pořadu komická scénka, při které byla májka poražena. Stuhly z její koruny si rozebrali přítomní a upevnili si je na své šaty. Tyto tradice se konaly do roku 1938, poté byly zakázané (Achtner 2012: 35-36).

6.4 Oslavy dělnictva

Na 1. máje se nepracovalo a obchody byly zavřené. Konaly se průvody socialistů, ke kterým patřil také židovský advokát Henisch. Na tyto slavnosti vzpomíná Kurt Henisch: „*V čele průvodu kráčeli dva čeští policisté. V žádném případě nepatřili k politické reprezentaci. Byli tu proto, aby všem a každému ukázali, že Velký bratr dává pozor. Následovala československá a socialistická vlajka*²³“ (Henisch 2000: 38). Průvodu se také účastnili socialistický svaz žen, socialistická brigáda první pomoci, socialističtí ostrostřelci, socialističtí gymnasté, socialističtí ochránci přírody, socialistický cyklistický klub, socialistická dělnická fotbalová asociace, socialističtí pěvci, socialistická kuželkářská liga, všichni v jednoduchých charakteristických uniformách a s vyhrávajícími kapelami. Dále šli Rudí sokoli – socialistická mládež a poté představitelé vedení strany. Mezi nimi kráčel také advokát Henisch s rudým karafiátem v klopě. Proslovy socialistů se odehrávaly na balkóně, který jim dávala k dispozici místní židovská rodina, vlastníci pánský salón (Henisch 2000: 43). Na závěr shromáždění 1. máje se zpívala německy internacionála (Henisch 2000: 44- 45).

²³ Vlajka byla rudá se třemi malými šipkami v rohu, značícími svobodu, rovnost a bratrství (Henisch 2000: 43).

6.5 Nejdecké jarmarky

Nejdecké jarmarky se konaly na jaře a na podzim, vždy v pondělí. Stánky bylo zaplněno celé dlouhé náměstí. V době, kdy končila v továrně směna, se nedalo davem téměř projít. Bylo zde k dostání různorodé zboží: obuv, kyselé okurky, klobásy, vuřty, párky, čokoláda, oplatky, turecký med, pražené mandle, cukrové tyčinky, textil, hračky (Achtner 2012: 36-38).

6.6 Masopust (Fasching)

Období masopustu začínalo po Třech králich a trvalo až do Popeleční středy. Lidé se převlékali za masopustní maškary. Muži i ženy chodili v přestrojení téměř každý večer ve skupinkách od domu k domu a navštěvovali své známé. Maškary mluvily pozměněným hlasem, aby nebyly k poznání. S blížícím se vrcholem masopustu se veselí stupňovalo. Spolky pořádaly v této době bály a plesy. Pro děti se doma pekly koblihy a Pfafernüss z tmavé mouky, koření a sirupu. Povykující děti doprovázely průvody masek a ty jim házely sladkosti. Masopust končil Popeleční středou, kdy se vypravil pohřební průvod za doprovodu hudby a pochovávala se „Faschingskerla“²⁴. Tato figurína se většinou pohřbívala před domem, kde bydlela postarší slečna, která byla stále bez známosti (Müller, Urban 2012: 6).

6.7 Pohřby

Druhou událostí, po oslavách prvního máje, která zanechala v Heinzovi Henischovi silné vzpomínky, byly nejdecké pohřby, které nazývá slavnostní událostí s pochmurnou atmosférou. Dlouhý průvod lidí, oděných v černých šatech kráčel pomalu slavnostním krokem za hudbou, hrající smuteční pochody od Beethovena nebo Chopina. Rakev byla vezena v černém pohřebním voze, bohatě zdobeném, s lucernami na každé straně. Uvnitř vozu byly černé záclonky s krajkami a sametové polstrování. Kočí s cylindrem na hlavě seděl na vysokém kozlíku, v ruce držel bič. Po stranách vozu kráčela čestná stráž. Lidé na ulici

smekali čepice a klobouky, když je průvod míjel. První za vozem kráčely najaté plačky, pak dva nebo tři ministranti, kteří nesli kadidelnice. Za nimi šli pozůstalí (Hensch 2000: 47-48).

6.8 Nejdecké nářečí

Nejdecko nemělo žádné jednotné nářečí. Ve Vysoké Peci a Rudném se mluvilo jinak než v Suché a Černavě, jiné nářečí pak bylo v Oldřichově a Fojtově a jiné v Bernově. S pohybem obyvatelstva se začaly rozdíly v jednotlivých dialektech stírat a tak i kronikář Josef Pilz v roce 1923 psal: „*Za několik desetiletí, jak se zdá, nejdecký dialekt odumře*“ (Pilz 2003: 259).

U starého nejdeckého nářečí bylo časté vynechávání písmena „r“ v poslední slabice slova, ale v první a prostřední slabice bylo „r“ zachováno, např. spazien (spazieren-chodit), dott (dort-tam), fattich (fertig-hotové), ä (er-on), wānen (wandern-toulat se). Hláška ä zní jakoby mezi a a o, äscht (erst – teprve), dä (der – ten), Ott (ort), mi (mir – mně), Kalsbod (Karlsbad – Karlovy Vary). Používání ä místo e je také nápadné: gän (gern – rád), gähn (gehen – jít) hä (her – její), wäd (wird – bude) (Pilz 2003: 259-263).

Nejdeckému nářečí se také věnuje kapitola v knize „Heimatbuch Landkreis Neudek“ v kapitole „Sprache–Mundart“, kde můžeme nalézt obsáhlý slovníček nejdeckých výrazů (Heimatbuch Landkreis Neudek:1978: 77-134).

Dialektem z Rudné v současné době hovoří František S., který se ho naučil od své matky Rosy S. Jeho promluva byla zaznamenána v rámci projektu „mundArt – Deutsche Dialekte in Tschechien“.²⁵

²⁴ Faschingskerla byla slaměná figurína v životní velikosti.

²⁵ mundArt – Deutsche Dialekten in Tschechien (online) <https://www.youtube.com/watch?v=C0jj5f-fDNM> (shlédnuto 12.01.2019).

7 OTEVŘENÍ HRANIC PO ROCE 1989 A SNAHA O NAROVNÁNÍ ČESKO NĚMECKÝCH VZTAHŮ

Jak jsem již zmínila, mnohočetná komunita pocházející z Nejdku našla svůj nový domov v bavorském Ausgburgu – Göggingen. Vznikla zde velice silná základna, pečující o vlastní Nejdeckou historii, byť na jiném místě. Po revolučním roce 1989 a otevření hranic nestálo nic v cestě tomu, aby se bývalí obyvatelé Nejdku po více jak čtyřiceti letech podívali do svého rodiště. Stalo se tak v dubnu roku 1991. Paní Anita D., která zažila odsun v dětském věku, oslovila tehdejšího starostu města Nejdku s žádostí o zorganizování společné návštěvy rodáků z Nejdku s následnou prohlídkou přádelen – nynější firmy VLNAP. Ze strany nejdecké radnice jí bylo vyhověno. První návštěvy se zúčastnil také reportér novin „Augsburg Allgemeine“, který o této návštěvě napsal článek s názvem: *„Kinder von damals“ navštívily rodné město Nejedek a podporují smíření*. Jednalo se o první německou skupinu, která byla oficiálně přijata ve svém rodišti. Byla uvítána celým zastupitelstvem města Nejdku. Sama paní Anita D. říká: *„...pro starší generaci to byla obrovská zátěž, protože část z nich byla v Nejdku od vystěhování poprvé. To bylo pochopitelně spojeno i s mnoha slzami vyvolanými vzpomínkami na hezké, ale samozřejmě i na těžké časy...Naše pocity v roce 1991 však byly do jisté míry otřesné“* (Möckel 2012: 10-11). Díky spolupráci rodáků z Nejdku žijících v Augsburgu a nejdecké radnice bylo od roku 1991 zorganizováno několik benefičních fotbalových utkání, z nichž byl vytěžený obnos věnován nejdeckému Domovu seniorů a dalším potřebným. V Nejdku vznikla téhož času občanské sdružení JoN (Jde o Nejedek) s nimiž se „Kinder von damals“²⁶ prezentovali na Sudetoněmeckých dnech v letech 2007 a 2012. Obě tyto skupiny se zasadily o obnovu nejdecké Křížové cesty, která byla v roce 2008 znovu vysvěcena za účasti rodáků žijících v Augsburgu (Möckel 2012: 10-11). Ze strany Nejdku byla jako smířlivé gesto zorganizována první „Pout' dobré vůle“ konaná od roku 1990 do 2007 vždy v červnu. Od roku 2008 nese název „Nejdecká pout'“.

²⁶ Kinder von Damals – nazývá se tak skupina bývalých obyvatel Nejdku, žijící nyní v Augsburgu.

V září roku 1990 se vrátil poprvé od vyhoštění do Nejdku pamětník Frazn Achtner. Svůj rodný kraj popisuje jako zarostlou džungli se za zanedbanými domy a odtazitými lidmi: „*Nemají rádi nás Němce. Naše peníze mají raději*“ (Achtner 2012: 122). Dále popisuje potoky se znečištěnou vodou, kde nejsou ryby. Při návštěvě lázeňského města Karlovy Vary popisuje omšelost domů a neochotu českých servírek (Achtner 2012: 117-127). Svou návštěvu bývalé domoviny uzavírá slovy: „*Byli jsme zarmoucení zmizelými obcemi. Už jsme se nikdy nechtěli vrátit do naší staré vlasti. Na strávení všech dojmů a zážitků jsem potřeboval několik dní. Pro mě se stal milovaný Nejdeck cizím městem*“ (Achtner 2012: 126). V roce 1992 se ovšem pan Achtner opět vrátil do oblasti Nejdecka a do Karlových Varů. V jeho zápiscích se dozvídáme, že zde zaznamenal velký posun k lepšímu. Na Karlovarské kolonádě došlo k opravám domů a také v Nejdku byl vidět kus práce. Byl zrekonstruován katolický kostel sv. Martina, na jehož obnovu přispěli Němci, žijící nyní v zahraničí. Otázkou je, jak moc byly ovlivněny jeho dojmy z obou návštěv počasím, neboť se zmiňuje, že při první návštěvě bylo deštivo a mlhavo, oproti tomu druhá návštěva probíhala za pěkného slunečného počasí (Achtner 2012: 128-132).

8 SNAHA O OBNOVENÍ HISTORICKÉ KONTINUITY KRAJE

8.1 Krušnohorská hnutí a občanská sdružení

Po pádu železné opony v roce 1989 začaly vznikat rozličná občanská sdružení, spolky a projekty týkající se historie Krušných hor, které se snažily zpřístupnit historické události veřejnosti nebo navázat na spolky působící v meziválečném období. V Nejdku to bylo Občanské sdružení JoN²⁷, založené v roce 1999. Toto občanské sdružení si klade za cíl ochranu historických a technických památek, přírody, přírodní krajiny, iniciaci a podporu historického bádání v Porolaví a další. Sdružení volně navazuje na činnost někdejší Krušnohorské jednoty (Neudeker Erzgebirgsverein), jejíž činnost vrcholila na

přelomu 19. a 20. století a byla ukončena druhou světovou válkou. JoN se zasadilo o vydání několika zajímavých publikací a knih týkajících se Nejdku a Krušných hor. Jsou to publikace: První tanec v Karlových Varech, Pilzova kronika a Takový byl Nejdek.

Internetové stránky „Znovuobjevené krušnohoří“²⁸ shromažďují informace o oblasti Krušných hor a můžeme zde nalézt naskenované dokumenty z období před druhou světovou válkou, domovské listy, historické fotografie, články o historii oblasti nebo rozhovory s pamětníky. Autoři upozorňují na nejrůznější kulturní akce v okolí. Webová stránka se zajímá o kulturní krajinu a snaží se propojit historickou kontinuitu minulosti se současností. O událostech z Krušných hor a pravidelných příspěvcích o historii zdejšího kraje informuje měsíčník „Krušnohorský Herzgebirge Luft“²⁹. Autoři chtěli vytvořit prostor pro výměnu informací, zkušeností a názorů mezi obyvateli a přáteli Krušných hor. Glosováním kulturního a společenského života navazují na historické tradice, přispívají k obnovení kontinuity regionu a aktivně pomáhají s propagací zdejšího kulturního a přírodního dědictví.

V němčině vychází od roku 2010 elektronický časopis „Der Grenzgänger“³⁰, jehož autorem je pan Ulrich Möckel. I v tomto periodiku nacházíme mnoho informací o dění v Krušných horách, o historii, tradicích a zdejších výrazných osobnostech na české i saské straně. Od roku 2002 po současnost putuje po českých městech sbírka fotografií Petra Mikšíčka s názvem „Zmizelé Sudety“, která předkládá návštěvníkům nejvýraznější proměny krajiny v českém pohraničí a zejména těžko nahraditelné kulturní ztráty v důsledku poválečného vysídlení Němců.

²⁷ JoN (online) <http://www.nejdek.cz/mesto/spolky-sdruzeni/jon-jde-o-nejdek/> (shlédnuto 12.12.2018).

²⁸ Znovuobjevené krušnohoří (online) <http://www.znkr.cz/> (shlédnuto 12.12.2018).

²⁹ Krušnohorský Herzgebirge Luft (online) <http://www.krusnohorskyluft.cz/> (shlédnuto 12.12.2018).

³⁰ Der Grenzgänger (online) <https://www.boehmisches-erzgebirge.cz/grenzgaenger.html> (shlédnuto 12.12.2018).

8.2 Znovuobjevené zvyky a společenský život v současném Nejdku

Od roku 1990 se v Nejdku každoročně koná „Nejdecká pouť“. Od roku 1990 – 2007 nesla název „Pouť dobré vůle“ a smyslem jejího konání bylo znovunavázání česko-německých vztahů. V těchto prvních letech se konala dva dny a provázel jí mj. program organizovaný německou skupinou bývalých nejdeckých obyvatel žijících nyní v Augsburgu a místní radnicí. Program se odehrával v místní kinokavárně. Těchto doprovodných programů se účastnili téměř výhradně německy mluvící, ať ti vysídlení, nebo ti, kteří po válce zůstali v Nejdku a na druhé straně oficiální zástupci městské radnice, či historici. Širší veřejnost o tyto doprovodné programy nejevila přílišný zájem. V dnech konání poutě se uzavřelo celé náměstí, které se zaplnilo prodejními stánky s cukrovou vatou, vietnamským zbožím, klobásami, pivem, hračkami atd.), Přijel kolotoč a na pódiu vystupovaly nejdecké děti z lidové školy umění, ze sportovních kroužků, dále různé kapely apod. S postupem času se stala Nejdecká pouť tradiční záležitostí, kde se setkávají každoročně v červnu lidé z celého Nejdka a jeho okolí. Pravidelně se při ní vystavují výtvarné práce dětí ze Základní umělecké školy, vystupují zde děti z hudebních oborů a z různých zájmových kroužků.

Velice navštěvovaný je lampiónový průvod, který se koná každoročně kolem svátku Sv. Martina. Děti se v doprovodu svých rodičů scházejí v podvečer na prostranství před římskokatolickým kostelem Sv. Martina. Často mají vlastnoručně vyrobené lampióny, které si měly možnost zhotovit v dílničce při Městské knihovně Nejdeck, která pravidelně pořádá i další výtvarné dílny pro veřejnost. Na prostranství před kostelem jsou postaveny do kruhu stánky, ve kterých se prodávají svatomartinské rohlíčky, svatomartinské víno, perníčky, vlněné rukavice a ponožky, vlastnoručně vyrobené předměty místních spolkových organizací, které tak získávají finance na svou činnost. V kleci z prutů jsou vystaveny husy, u kterých se zastavují děti. K jídlu se prodávají teplé klobásy, čočková polévka, pivo, víno a svařené víno.

Vzhledem k tomu, že tuto akci pořádá Spolek křesťanů, hraje se u vchodu do kostela scénka o životě Sv. Martina, který pak nasedá na bílého koně a prochází celým městem v doprovodu svých světlonošů a za ním kráčejí děti s lampióny. Celý průvod se opět vrací na prostranství před kostelem, kde se dohraje scénka a již se čeká na ohňostroj. Při této události se setkávají lidé, kteří se dlouho neviděli a dávají se do řeči. Také děti pobíhají kolem a druží se.

Již po dvacáté se v loňském roce konal „Krušnohorský vánoční jarmark“ (Obr. č. 12). Pořadatelé se snaží jarmark nést v dobovém duchu. Stánky jsou velice jednoduché, pouze z dřevěné kulatiny. Sortiment, který je zde k prodeji, je opět velmi tradiční: medovina, svařák, punč, perníčky, korálkové ozdoby, háčkové a pletené zboží. Vše z rukou místních obyvatel. Prodávající jsou oblečeni v historických šatech.

Mladý je zvyk rozsvěcení vánočního stromečku, každoročně se koná dětský den, v okolních vesnicích ožívá masopust, na počátku roku se pořádají plesy, poslední den v dubnu se pálí čarodějnice a staví májky. Vyjmenovala jsem jen ty tradiční akce, které jsou hojně navštěvované a kam každoročně zamíří mnoho nejdeckých občanů. Vedle těchto velkých společenských akcí se konají také ty menší, které cílí na menší skupinu lidí, která je zaměřena na určitou zájmovou činnost. K tradici předválečného fotbalového klubu DSK Neudek se hlásí FK Nejde, který na svých internetových stránkách mapuje historii klubu.³¹

9 ZÁVĚR

Nejdecký region byl do roku 1918 obydlen výhradně německým obyvatelstvem, které bylo hrdé na své nářečí, jenž bylo specifickým znakem jejich nejdecké identity. Náboženské vyznání, převážně katolické, sociální vazby a hospodářská situace pro ně byly důležitější než národní příslušnost. Své německví začali vnímat až po konci první světové války, kdy jim bylo odepřeno

³¹ FKN (online) <http://www.fknejdek.cz/> (shlednuto 08.03 2019).

založit po příkladu ostatních nástupnických států Rakouska-Uherska vlastní Rakousko Německý stát. Zklamání bylo o to větší, že byly jejich snahy násilně potlačeny vojskem. Tuto křivdu později využila Sudetoněmecká strana, která si své voliče získala právě díky programu, který sliboval zdejším Němcům autonomii a připojení k Německé říši. Po příchodu prvních Čechů po roce 1918 nahrazujících zdejší Němce na pozicích státních zaměstnanců se pocit národní příslušnosti Němců stále prohluboval. Češi si dokázali zajistit lepší vyjednávací pozici vůči českým státním úřadům a zajistit si tak finanční příspěvky, z kterých hradili například nové vybavení školy apod. Němci přístup k těmto příspěvkům neměli. Češi zaujímali tříprocentní menšinu, přesto dávali jasně najevo své nadřazené postavení. Z úvodu Kroniky české menšinové školy v Nýdku je citelný postoj Čechů, kteří přišli do zdejších končin „počešťovat“ zdejší „poněmčené“ děti. Česká strana měla samozřejmě těžké výchozí postavení a musela budovat vlastní společenství od „nuly“. Vznikaly projekty, jako např. vybudování památníku Jana Palackého, který byl následně místními Němci poškozen. Postupem času se však soužití obou národních skupin zklidňuje, o čemž kupříkladu svědčí, že jsou schopny účastnit se společných kulturních událostí. Vztah mezi Čechy a Němci v letech 1939-1945 byl poznamenán válkou.

Němci, kteří byli nuceni po roce 1945 opustit Československo a odejít do Bavorska se již záhy snažili obnovit vazby mezi vyhoštěnými nejdeckými rodáky, i když někdy jen na dálku, formou písemného styku. Aktivní účastí na častých setkáních si pokaždé vždy uvědomili svou příslušnost k bývalé nejdecké komunitě. I přesto, že se velmi dobře zapojili do nové bavorské společnosti, nechtěli zapomenout na své kořeny. Zasadili se o zaznamenání historie nejdeckého okresu a založili Krajanské muzeum, čímž zajistili uchování vlastní historie pro další generace. Veškeré tyto aktivity by nebyly možné bez práva na svobodné vyjadřování, které jim umožňoval jejich nový domov v Bavorsku. Aktivity skupiny byly dokonce podporovány radnicí v Augsburgu.

Němci, kteří zůstali v poválečném Československu, možnost svobodného vyjadřování neměli. Jejich němectví bylo naprosto potlačeno. Většina se

integrovala do slovanské společnosti nebo zvolili strategii stažení se do sebe. Časté byly mezietnické sňatky. Svě kulturní tradice buď úplně opustili, nebo je udržovali jen v úzkém rodinném kruhu. Přesto se podařilo některý zvyky v rámci rodiny uchovat do současnosti. Příkladem mohou být německé písně Antona Günthera³², které zpívá v doprovodu své harmoniky František S. Vystupuje s nimi například na pravidelných setkáních bývalých místních rodáků a jejich rodin žijících nyní v Německu. Němci, kteří zůstali v Československu, nesli velice těžce úpadek města a komunistickou diktaturu. Až po sametové revoluci byli někteří z nich ochotni vyprávět vlastní životní příběhy.

Doosídlené obyvatelstvo si do oblasti přineslo vlastní zvyky a tradice, které byly postupem času a vlivem komunistické výchovy ve školách transformovány do podoby, která je patrná nyní. Současné nejdecké obyvatelstvo žije bohatým společenským životem a některé akce jsou pořádány s odkazem k historickým meziválečným tradicím. V současnosti působí v Krušnohorském regionu několik občanských sdružení zabývající se česko-německými vztahy a zpřístupňují veřejnosti historické prameny z meziválečného období.

³² Anton Günther (1876-1937) byl známý krušnohorský písničkář, který složil cca 140 písní. Ty byly mezi lidmi velice známy a zpívány (online) <http://www.bozi-dar.cz/anton-gunther/d-28366> (shlednuto 09.04.2019).

10 SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY A PRAMENŮ

- Achtner, F. 2013. *Jaké to bylo kdysi doma v Nejdku*. Nejde.
- Andrš, P., M. Michálek, Z. Pánek, 2005. *Takový byl Nejde*. Nejde.
- Andrš, P. 2010. *Nejde v letech 1945 1953*. Praha.
- Andrš, P. 2019. „Obyvatelstvo české národnosti na Nejdecku v meziválečném období (2. díl)“ in *Krušnohorský Herzgebirge Luft* 8(3): 22-24.
- von Arburg, A., T. Staněk (ed.) 2010. *Vysídlení Němců a proměny českého pohraničí 1945-1954, Dokumenty z českých archivů*. Středokluky.
- Brügel, J. W. 2006. *Češi a Němci 1918 – 1938*. Praha.
- Beran, J. 2009. *Odepřená integrace*. Praha.
- Burachovič, S. 2012. „Historie Nejdecka a západního Krušnohoří. 4. část“ in *Krušnohorský Herzgebirge Luft* 1(7): 12. (online)
<http://www.krusnohorskyluft.cz/ke-stazeni> (shlédnuto 12.02.2019).
- Český statistický úřad. *Pohyb obyvatelstva v obcích Karlovarského kraje. 2017* (online)
https://www.czso.cz/csu/xk/pohyb_obyvatelstva_v_obcich_karlovarskeho_kraje (shlédnuto 19.03.2019).
- Český statistický úřad. *Počet obyvatel – stav k 1. 1. 2018*. (online)
<https://www.czso.cz/csu/xk/pocet-obyvatel-stav-k-1-1-2018> (shlédnuto 19.03.2019).
- Eriksen, T. H. 2012. *Etnicita a nacionalismus. Antropologické perspektivy*. Praha.
- Eriksen, H. 2008. *Sociální a kulturní antropologie. Kapitola Národ a nacionalismus*. Praha.
- Gellner, E. 1993. *Národy a nacionalismus*. Praha.
- Götz H., A. Pecher. 1978. *Vereine und Organisationen der Stadt Neudek in Heimatbuch Landkreis Neudek. s. 361-364*. Augsburg-Göggingen. (online)
<http://www.znkr.cz/fotogalerie/album/173-heimatbuch-landkreis-neudeck/> (shlédnuto 28.12.2019).
- Heimatbuch Landkreis Neudek. 1978* Augsburg-Göggingen. (online)
<http://www.znkr.cz/fotogalerie/album/173-heimatbuch-landkreis-neudeck/> (shlédnuto 28.12.2019).
- Hirt, T. 2007. *Přehled základních tezí modernistického pojetí nacionalismu*. (online) <http://www.antropoweb.cz/cs/prehled-zakladnich-tezi-modernistickeho-pojet> (shlédnuto 31.03.2019).

- Horáček, J. in Sotolář, V. *Tak šel život na Karlovarsku (1945 1963)*. (online) <http://www.znkr.cz/fotogalerie/album/353-tak-sel-zivot-na-karlovarsku-1945-1963/> (shlédnuto 02.01.2019).
- Hroch, M. 2003. *Pohledy na národ a nacionalismus: Čítanka textů*. Praha.
- Chronik der Knaben Volks- und Bürger-Schule in Neudek (online) http://www.portafontium.eu/iipimage/30360528/soap-kv_00507_skola-nejdek-1897-1944_0010?x=-183&y=307&w=1252&h=452 (shlédnuto 06.04.2019).
- Janoušek, M. 2006. *Babička je Oma. Babitschka heißt Oma. Dokumentární film*. Pragafilm.
- Kosíková B. 2012. „Velikonoce ve Vysoké Peci dříve a dnes“ in *Krušnohorský Luft Herzgebirge* 1(3): 6. (online) <http://www.krusnohorskyluft.cz/ke-stazeni>, (shlédnuto 12.02.2019).
- Kreisslová, S. 2014. *Konstrukce etnické identity a kolektivní paměti v biografických vyprávěních českých Němců*. Filozofická fakulta UK v Praze.
- Linder, T. 2013. „Poslední Němci v Sudetech“ in *Respekt* 14. (online) <https://www.respekt.cz/tydenik/2013/14/posledni-nemci-v-sudetech> (shlédnuto 19.03.2019).
- Michálek, M. 2013. „Předmluva Nejdeckého účastníka“ in *Jaké to bylo kdysi doma v Nejdku*. Nejdeck.
- Mikšíček, P. 2005. *Sudetská pouť aneb Waldgang*. Praha.
- Möckel, U. 2005. *Hirschenstand. Von der Landkarte verschwunden – aber nicht vergessen!* Schönheide.
- Möckel, U. 2005. *Neuhaus. Einst ein lebendiges Ergebirgsdorf im Rohlautal*. Schönheide.
- Möckel, U. 2012. „Jde nám o dobré sousedství, říká nejdecká rodačka Anita Donderer“ in: *Krušnohorský Luft Herzgebirge Luft*, 1(8): 10-11.(online) <http://www.krusnohorskyluft.cz/ke-stazeni> (shlédnuto 31.03.2019).
- Möder, A. 1948. *Neudeker Heimatbrief*:1: 1 (online) <http://www.znkr.cz/fotogalerie/obrazek/13613-1948-1953-002-jpg/> (shlédnuto 31.03.2019).
- Müller A., M. Urban. 2012. „Plesová sezóna v Krušných horách nyní – dříve masopust Fasching, Fastnacht, karneval nebo masopust“ in *Krušnohorský Luft Herzgebirge Luft*, 1(2): 6. (online) <http://www.krusnohorskyluft.cz/ke-stazeni> (shlédnuto 25.02.2019).
- Neudeker Heimatsbrief 1948 – 1997. (online) <http://www.znkr.cz/fotogalerie/kategorie/323-neudeker-heimatsbrief-1948-1997/> (shlédnuto 31.03.2019).
- Paměť národa* (online) <https://www.pametnaroda.cz/cs> (shlédnuto 12.03.2019).

- Pamětní kniha české školy obec. v Nýdku. 1919-1937. (online) http://www.portafontium.eu/iipimage/30360527/soap-kv_00506_skola-nejdek-1919-1938_0030 (shlédnuto 12.01.2019).
- Pilz, J. 2003: *Dějiny města Nejdku do roku 1923*. Nejdek.
- Růžičková J., J. Škrabal (eds.). 2006. *Historický lexikon obcí České republiky 1869–2005, díl 1*. Praha.
- Staněk, T. 1996. *Perzekuce 1945*. ISE institut pro středoevropskou kulturu a politiku.
- Wagnerová, A. 2002. *Neodsunuté vzpomínky. Česká zkušenost pohraničí*. Praha.

Internetové zdroje:

- Měsíčník krušné hory západ. (online) <http://www.herzgebirge.cz/> (shlédnuto 31. 03. 2019)
- Znovuobjevené Krušnohoří. (online) <http://www.znkr.cz/de/obec/9-neudek/> (shlédnuto 31. 03. 2019)

11 RESUMÉ

This thesis describes Czech–German relationships in the Czech borderlands and aims at interpreting the local ethno-social processes and the development of the demographic composition in the west Ore Mountains, Nejdek region. This region underwent a major change of the ethnic composition of its population after the Second World War. The German speaking inhabitants were forced to leave, and the region was gradually populated by people from the Czech midland, Slovakia, Hungary or Silesia. This thesis aims at interpreting the attitude of local inhabitants towards the said region, and the mutual attitude of the Czechs and Germans towards each other over time. Based on historical sources, it describes local customs and traditions between the wars. Furthermore, the current social and cultural life in Nejdek is included.

Data was obtained from historical sources (press and the local chronicle), from previously recorded speeches by contemporaries of the interwar period, autobiographic books, and one narrative interview. Material relating to the present day was obtained by participant and non-participant observation, and from local press.

The analysis showed that till 1918, the local inhabitants called themselves “the Nejdek people” or “the Ore Mountain people”, and the local dialect was a specific feature of their Nejdek identity. They started to realize their German nationality more keenly after the unsuccessful attempt at establishing a German-Austrian country and the formation of Czechoslovakia, in which they were included involuntarily. The first Czechs started to come after 1918 and found themselves in a difficult starting position as they had to build their community “from scratch”. Between 1939 and 1945, the Czech–German relationship was affected by the war.

The Germans who were forced to leave Czechoslovakia for Bavaria after 1945 united early and commenced joined activities to keep their Nejdek history. Those who stayed in the post-war Czechoslovakia chose to keep to themselves and were assimilated by the majority Czech population. Later inhabitants brought with them their own customs and traditions, which were later transformed to their current shape with time and the impact of the socialist school education. After 1989, citizens’ associations and clubs appeared that follow the interwar tradition.

12 PŘÍLOHY

Tabulka č. 1

Počet obyvatel v Nejdeckém okrese od roku 1869 do roku 2001

Obec, část obce	První zmínka	Výměra v ha	Počet obyvatel												
			1869	1880	1890	1900	1910	1921	1930	1950	1961	1970	1980	1991	2001
Okres Nejdek		5231	6 724	7 747	7 836	9 369	11 958	11 626	14 883	7 984	8 423	8 787	8 893	8 180	8 599
Bernov	1654		1 099	1 079	1 049	1 100	1 155	1 105	1 248	285	317	288	199	182	196
Fojtov	1273		458	791	761	841	1 009	918	1 032	311	203	181	139	128	148
Lesík	1653		372	402	367	405	395	362	396	127	98	62	45	26	36
Lužec	1273		126	114	106	93	116	103	136	37	2	0	0	0	0
Nejdek	1410		2 865	3 404	3 574	4 740	6 937	6 995	9 042	6 121	6 710	7 407	7 782	7 267	7 550
Oldřichov	1590		435	437	434	471	495	443	476	11	27	6	5	8	12
Pozorka	1847		348	380	399	419	435	396	685	279	277	254	263	231	276
Suchá	1341		294	411	402	549	629	529	905	505	496	414	346	260	289
Tisová	1654		568	544	562	554	616	614	742	254	263	166	111	77	90
Vysoká Štola	1590		159	185	182	197	171	161	221	54	30	9	3	1	2

(Růžičková J., J. Škrabal (eds.) 2006: 350-351)

Tabulka č. 2

Počet domů v Nejdeckém okrese od roku 1869 do roku 2001

Obec, část obce	První zmínka	Výměra v ha	Počet domů												
			1869	1880	1890	1900	1910	1921	1930	1950	1961	1970	1980	1991	2001
Okres Nejdek		5231	875	1 010	1 103	1 224	1 384	1 456	1 915	2 238	1 349	1 220	1 142	1 223	1 299
Bernov	1654		150	164	172	179	189	197	236	240		70	59	63	76
Fojtov	1273		64	119	129	142	151	154	171	198	131	42	37	43	44
Lesík	1653		52	62	71	72	80	76	82	84		17	13	14	17
Lužec	1273		21	21	21	21	23	23	20	23					1
Nejdek	1410		334	364	405	483	608	663	933	1 154	1 101	866	830	885	917
Oldřichov	1590		65	66	69	71	74	74	83	94		2	3	4	5
Pozorka	1847		45	48	50	51	51	52	87	80		62	63	69	77
Suchá	1341		44	60	75	84	89	90	140	176	117	106	93	99	106
Tisová	1654		74	77	81	90	91	98	125	149		52	42	44	52
Vysoká Štola	1590		26	29	30	31	28	29	38	40		3	2	2	4

(Růžičková J., J. Škrabal (eds.) 2006: 350-351).

Tabulka č. 3

Pohyb obyvatel v obcích okresu Karlovy Vary v roce 2017

Pohyb obyvatel v obcích okresu Karlovy Vary v roce 2017											
Kód obce	Název obce	Počet obyvatel k 1. 1. 2017	Narození	Zemřelí	Přistěhovali	Vystěhovali	Přirozený přírůstek	Přírůstek stěhováním	Celkový přírůstek	Počet obyvatel k 31. 12. 2017	Počet obyvatel k 1. 7. 2017
555380	Nejdek	7 838	73	97	237	260	-24	-23	-47	7 791	7 825

ČSÚ 2017 (online) https://www.czso.cz/csu/xk/pohyb_obyvatelstva_v_obcich_karlovarskeho_kraje
(shlédnuto 04.03.2019).

Obrázek č. 1

Četnost příjmení v Nejdku, meziválečné období

Häufigkeit der Familiennamen in Neudek

Nach den in der Heimatkartei für Neudek verzeichneten 7 349 Personen wurden 658 Familiennamen festgestellt. Einundachtzig von ihnen, die öfter vorkommen, sollen hier festgehalten werden.

20 Frank	31 Herold	49 Haschberger
20 Röhlich	31 Jungbauer	53 Elster
20 Rummich	32 Friedl	54 Lihl-24, Lill-30
21 Bräutigam	32 Görgner	54 Pöhlmann
21 Kopp	33 Pausch	56 Hannawald
21 Rödl	34 Kühnl	62 Pilz
22 Bauer	35 Müller	62 Wohner
22 Fischer	35 Rödíg	65 Möckl
22 Weiß	36 Seifert	69 Lohwasser
23 Böhm	37 Friedrich	74 Stöckner
23 Harzer	37 Schug	81 Richter
23 Meini	38 Heinzl	82 Baumgartl
23 Mittelbach	38 Lauber	86 Lorenz
23 Zinner	39 Ott	87 Heidler
24 Hahn	40 Hegen	87 Hofmann-43, Hoffm.-44
24 Kannler	41 Himml	89 Kunzmann
25 Günther	41 Stark	90 Kraus
25 Lippert	42 Kragl	95 Winter
25 Zimmermann	42 Soff	102 Schlosser
26 Fickert	43 Fink	107 Fuchs
26 Grimm	44 Reitzner	107 Neudert
26 Pleyer	44 Winterstein	115 Schreiber
27 Schmidt	45 Härtl	120 Zettl
29 Hergert	46 Keilwerth	121 Sandner
30 Gottfried	46 Siegert	128 Götz
30 Schneider	48 Graser	215 Ullmann
31 Baumann	48 Köhler	248 Pecher

(Heimatbuch Landkreis Neudek 1978: 361)

Obr.č. 2

Miniatura Nejdecké věže v Zooparku na Střeleckém vrchu, meziválečná léta.

Obr. č. 3

Miniatura Nejdecké věže, současný stav.

(online) <http://turista.nejdek.cz/o-meste-1/pamatky/mysi-hradek/> (shlédnuto 04.04.2019).

Obr. č. 4

Nejdecké učitelky před druhým zatavením Křížové cesty před 2. světovou válkou

(online)

https://www.google.cz/search?q=Nejdeck%C3%BD+zoopark&tbm=isch&tbs=rimg:CTYx1h7sQny1IjjHKcNFr8-isjxMyQVe_1NTfQO8CsLQF1V5uecOg1D0i-hoowrz-JRLgRHcz5oko_1E4ncUOhmPdR2yoSCccpw0Wvz6KyESMCiTSH6JKoKhIJPEzJBV781N8RrJdFQiKJ

Zm8qEglA7wKwtAXVXhHLE5SnolQeuSoSCW55w6DUPSL6EbV5FKlv6e-
NKhIJGijCvP4IEuARydTrph218hUqEglEdzPmiSj8ThHLE5SnolQeuSoSCSdxQ6GY9IHbETyFExA68_
1On&tbo=u&sa=X&ved=2ahUKEwiUt8m8vPDgAhXKY1AKHQIADEcQ9C96BAgBEBg&biw=987&b
ih=464&dpr=1.62#imgrc=J3FDoZj3Udus_M (shlédnuto 03.04.2019).

Obr. č. 5

Druhé zastavení na Křížovém vrchu, současný stav

(soukromý archiv autorky)

Obr. č. 6

Báseň o Krušných horách

Ans Erzgebirge

Dort, wo im dunklen Fichtenwald
 Der Kuckuck ruft, das Echo schallt,
 Wo ringsherum in Wald und Ried
 Die schöne rote Heide blüht,
 Wo Schwämme wachsen zwischen Moos,
 Am Raine flammt die Heckenros',
 Wo im Konzert, das hier erklingt,
 Der Specht dazu den Taktstock schwingt,
 Dort ist mein liebes Erzgebirg,
 Ist meiner Wiege Stand,
 Dort ist noch deutsch und treu das Volk
 Und deutsch ringsum das Land.

Dort wo im Winter Eis und Schnee
 Das Land bedeckt, so weit ich seh',
 Wo in des Rauhreif's Flimmerkleid
 Der Wald ein herrlich Bild uns beut,
 Wo ringsum auf der weißen Bahn
 Auf Skiern frohe Sportler nahn,
 Und, wenn wo eine Harfe klingt,
 Das Volk sein deutsches Volkslied singt,
 Dort ist mein liebes Erzgebirg,
 Von dort bin ich zu Haus,
 Dort klinget noch das deutsche Lied
 Ins deutsche Land hinaus. G. Erica

(Heimatbuch Landkreis Neudek. 1978: 189)

Obr. č. 7

Pohled na průmyslovou část Nejdku s dominantou továrny Nejdecké česárny vlny, meziválečné období.

(online) https://dfg-viewer.de/show/?tx_dlf%5Bid%5D=https://gda.bayern.de/mets/df8c770a-0478-4bcc-bcc4-ee7d64568da5 (shlédnuto 08.03.2019).

Obr. č. 8

Esperanto klub v Nejdku

(online) <http://www.portafontium.eu/photo/soap-kv/sbirka-fotografickeho-materialu-2796> (shlédnuto 03.04.2019).

Obr. č. 9

Papírna v Nejdku, rok 1924

(online) https://dfg-viewer.de/show/?tx_dlf%5Bid%5D=https://gda.bayern.de/mets/23162d7a-85e3-47fa-aff7-034bb3c1f95b (shlédnuto 03.04.2019).

Obr. č. 10

Historická fotografie nejdeckého náměstí

(online)

https://www.google.cz/search?biw=1184&bih=546&tbm=isch&sa=1&ei=xqq9XJznDuODjLsPmvSUKAk&q=Nejdek&oq=Nejdek&gs_l=img.3..012j0i30j0i5i3014j0i30j0i2412.1322.2309..2871...0.0..0.245.808.1j4j1.....0....1..gws-wiz-img.u5Egm41dZKw#imgrc=hnEYJXVUGB3yHM: (shlédnuto 03.04.2019).

Obr. č 11

Město Nejdek v současné době

(online)

https://www.google.cz/search?biw=1184&bih=546&tbm=isch&sa=1&ei=xqq9XJznDuODjLsPmvSUKAk&q=Nejdek&oq=Nejdek&gs_l=img.3..0l2j0i30j0i5i30l4j0i30j0i24l2.1322.2309..2871...0.0..0.245.808.1j4j1.....0.....1..gws-wiz-img.u5Egm4ldZKw#imgdii=C6_BiRbAey-myM:&imgrc=xq6IF85VMlaxaM:
(shlédnuto 12.03.2019).

Obr. č. 12

Vánoční jarmark v Nejdku

(online)

https://www.google.cz/search?biw=1184&bih=546&tbm=isch&sa=1&ei=xqq9XJznDuODjLsPmvSUKAk&q=Nejdek&oq=Nejdek&gs_l=img.3..0l2j0i30j0i5i30l4j0i30j0i24l2.1322.2309..2871...0.0..0.245.808.1j4j1.....0.....1..gws-wiz-img.u5Egm4ldZKw#imgrc=X1lSdZcwxce0M: (shlédnuto 03.04.2019).